

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan
Magisterkurs SOA 203
Höstterminen 2004

”För barnets bästa”

**Skolkuratorers samarbete med övrig skolpersonal gällande
anmälningsskyldigheten i Socialtjänstlagen vid misstanke om att
barn far illa**

Författare: Maria Redgert
Anna Wistbacka
Handledare: Torbjörn Hjort

Abstract

The purpose of this essay was to study how school welfare officers cooperate with other school staff, regarding children in vulnerable positions, and how the school staff apply their obligation to report to the social services if they have concerns regarding children at risk, according to the law of social service, SoL. We have especially focused on questions concerning cooperation, both between the school staff, and between the school and the social services. We also wanted to identify some of the restraining factors and dilemmas that could come up during the process of reporting children at risk to the social services. The study was based on qualitative interviews with ten school welfare officers from the same municipality. Our conclusions of our study are that there exists a well-developed cooperation between several organizational levels, including the school welfare officers, other professions in the schools and the social services. There were though opinions among the school welfare officers that they wanted to increase their professional claims in relation to the school nurse, due to their larger competence in talking to children. Regarding the formal responsibility to report to the social services, a majority of the school welfare officers felt they had access to the support they needed from both their principal and the students healthcare-team, and that they were not left alone in the process.

Förord

Vi vill tacka Margareta Dahlström och Torbjörn Hjort för konstruktiv handledning, Morten Klemme Nielsen som tog sig tid med två förvirrade studenter samt våra informanter som ställt upp och gjort vår undersökning genomförbar. Ett särskilt tack till vår nyckelperson som berett vägen till vårt forskningsfält.

Maria Redgert och Anna Wistbacka, Lund

Innehållsförteckning

<u>1. Inledning</u>	6
<u>1.1 Problemformulering</u>	6
<u>1.2 Syfte</u>	9
<u>1.3 Frågeställningar</u>	9
<u>1.4 Tänkbara intervjupersoner</u>	9
<u>2. Metod och urval</u>	9
<u>2.1 Metodval</u>	9
<u>2.2 Urval</u>	11
<u>2.3 Genomförande</u>	12
<u>2.4 Bearbetning och analys av insamlat material</u>	12
<u>2.5 Resultatets tillförlitlighet</u>	13
<u>2.6 Etiska överväganden</u>	13
<u>2.7 Källkritik</u>	14
<u>2.8 Fortsatt framställning</u>	15
<u>3. Kunskapssammanställning</u>	15
<u>3.1 Barn som far illa - definition</u>	15
<u>3.2 Anmälningsskyldighet - kort historik</u>	15
<u>3.3 Skollagen och elevvården</u>	18
<u>3.4 Tillämpning av anmälningsplikten</u>	20
<u>3.5 Anmälningshinder</u>	24
<u>3.6 Sekretess som hinder</u>	25
<u>3.7 Definition av samverkan</u>	26
<u>3.8 Samverkan</u>	26
<u>3.9 Hinder för samverkan</u>	27
<u>3.10 Sammanfattning</u>	29
<u>4. Teoretiskt perspektiv</u>	29
<u>4.1 Professionsteoretisk ansats</u>	30
<u>5. Redovisning av empirin</u>	31
<u>5.1 Tema 1 – Ansvar för anmälningskyldigheten</u>	33
<u>5.1.1 Ansvarsförhållanden och beslutsgången kring anmälan</u>	33
<u>5.1.2 Analys av Tema 1</u>	34
<u>5.2 Tema 2 – Kunskap och tillämpning av anmälningskyldigheten</u>	35
<u>5.2.1 Hur tolkas begreppet ”barn som far illa?”</u>	35
<u>5.2.2 När anmäler kurator till socialtjänsten?</u>	36
<u>5.2.3 Var finner kuratorn stöd i att ta steget till att anmäla?</u>	37
<u>5.2.4 Olika typer av anmälningar</u>	38

5.2.5 <u>Analys av tema 2</u>	39
<u>5.3 Tema 3 – Hinder och dilemman för tillämpning av anmälningsskyldigheten</u>	40
5.3.1 <u>Fördelar/nackdelar med anmälningsplikten</u>	41
5.3.2 <u>Sekretess som hinder för samarbete</u>	41
5.3.3 <u>Sätt att samarbeta med skolsköterskan</u>	43
5.3.4 <u>Analys av tema 3</u>	44
<u>5.4 Tema 4 – Samverkan</u>	46
5.4.1 <u>Anställningsförhållanden</u>	46
5.4.2 <u>Vem uppmärksammar då barn misstänks fara illa?</u>	47
5.4.3 <u>Samarbete mellan kurator och annan skolpersonal i sociala frågor</u>	47
5.4.4 <u>Vilka kontakter tar kuratorn, i sitt sökande efter uppgifter om ett barn far illa?</u>	48
5.4.5 <u>Samarbete med socialtjänsten</u>	48
5.4.6 <u>Analys av tema 4</u>	50
<u>6. Analys av empiri utifrån professionsteori</u>	51
<u>7. Slutdiskussion</u>	52
7.1 <u>Sammanfattning</u>	52
7.2 <u>Diskussion</u>	53
<u>8. Referenser</u>	56
8.1 <u>Tryckta källor</u>	56
<u>9. Bilaga</u>	58
9.1 <u>Intervjuguide</u>	58

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Vårt grundläggande intresse för frågor kring skydd för utsatta barn, väcktes egentligen förra våren när vi tillsammans skrev vår c-uppsats om bostadslösa barnfamiljer i Malmö stad. I samband med vår undersökning kring dessa barnfamiljer började vi närmare fundera kring vem som egentligen uppmärksammar dessa barn? Vi reagerade särskilt starkt på att t.ex. Kronofogdemyndigheten, som kommer i kontakt med många barnfamiljer vid t.ex. delgivning och vräkningar, inte har anmälningsskyldighet till socialtjänsten. Anmälningsskyldigheten är nämligen reglerad i socialtjänstlagen på så sätt, att det görs en åskilnad mellan en *uppmaning* att anmäla vid misstankar om att barn far illa, vilket berör alla i samhället, och mellan den *skyldighet* som vissa specificerade myndigheter och tjänstemän har. Detta formuleras på följande sätt i socialtjänstlagens 14 kapitel, 1 § första och andra stycket:

”Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns beskydd bör anmäla detta till nämnden.” (SoL 14 kap. 1 § första stycket, SFS 2001:453)

”Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälningsskyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och unga eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. För familjerådgivning gäller i stället vad som sägs i tredje stycket.” (SoL 14 kap. 1 § andra stycket, SFS 2001:453)

Gruppen anmälningsskyldiga myndigheter är även skyldiga att vid förfrågningar lämna uppgifter till socialtjänsten, enligt socialtjänstlagens 14 kapitel, 1 § fjärde stycket:

”Myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som anges i andra stycket är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd” (SoL 14 kap. 1 § fjärde stycket, SFS 2001:453)

Gruppen av anmälningsskyldiga myndigheter, har efter rekommendationer gjorda av Kommittén mot barnmisshandel (SOU 2001:72), utvidgats på senare tid från att tidigare främst ha gällt offentliga vårdgivare och socialtjänsten, till att idag även inbegripa privata,

yrkemässigt bedrivna verksamheter som berör barn och unga, samt Kriminalvården och rättspsykiatri. Det vi har reagerat på är hur man har resonerat kring vilka myndigheter som klart skall vara angivna som anmälningsskyldiga. De myndigheter som inte uttryckligen räknas upp i andra stycket, då t.ex. Kronofogdemyndigheten, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan, som möter många utsatta familjer, berörs istället endast av anmälningsuppsmaningen i första stycket som gäller för alla i samhället. Det är alltså upp till den enskilde tjänstemannen som privatperson att besluta sig för att kontakta socialtjänsten eller inte efter möten med utsatta barn. Detta upplever vi som rättsosäkert. Ett ytterligare problem, som en av våra intervjupersoner från i våras, en kronofogdeinspektör på Kronofogdemyndigheten på KFM har råkat ut för, är att hon i sina kontakter med socialtjänsten i de fåtal fall som hon hört av sig då hon varit uppriktigt orolig för barnen i vissa familjer, är att hon inte alltid tagits på allvar. I vissa fall tog representanter för socialtjänsten inte ens emot anmälan, med hänvisning till att de p.g.a. sekretessen inte kunde uppge ifall att familjen var aktuell på socialförvaltningen. Vår intervjuperson upplevde själv att hon saknade ett instrument för att hjälpa dessa utsatta barn, genom att hennes myndighet inte hade anmälningsskyldighet enligt andra stycket i ovannämnda lag.

Tilläggas skall att KFM liksom hyresvärden vid vräkning enligt lag skall ta kontakt med socialförvaltningen för att informera dessa om att en vräkning förestår. Det är då upp till den informerade socialförvaltningen att ta kontakt med den berörda part vilken skall vräkas. Socialförvaltningen måste här prioritera p.g.a. bristande resurser, och vanligen prioriteras i så fall barnfamiljer, en uppgift som vi fick av våra informanter på de olika socialkontoren i vår c-uppsats. Socialförvaltningen skickar ett brev till familjen där de ombeds att ta kontakt med socialförvaltningen och erbjuds hjälp med sin bostadssituation. Det kommer alltså till socialtjänstens kännedom att en vräkning skall ske, från två instanser, men det är dock upp till den enskilda familjen att ta kontakt med socialförvaltningen.

Vårt intresse för dessa frågor ledde i sin tur till att vi beslutade oss för att se närmare på motiveringarna kring hur valet gjorts att ta upp vissa myndigheter i andra stycket, och utesluta andra. Vi stötte dock på problem, genom att det saknades forskning på området. Vi var alltså tvungna att byta fokus, vilket ledde till att vi istället ville se på hur de myndigheter som *är* anmälningsskyldiga enligt andra stycket i paragrafen, rent konkret tillämpar denna. Av dessa myndigheter valde vi att se närmare på skolan. Enligt Kommittén mot barnmisshandels slutbetänkande står skolan bakom en majoritet av anmälningarna till socialtjänsten. Detta

kopplar kommittén till en teori om s.k. ”asocialitetsslalom”, dvs. att många som möter ett utsatt barn i ett tidigare skede t.ex. barnavårdcentralen (BVC), dagis, fritids inte gör något åt detta, dvs. dom anmäler inte, utan skjuter upp det och hoppas att någon annan instans skall göra det istället, då vanligtvis förskolan eller skolan. Detta kan bero på flera orsaker, några som tas upp av kommittén är bl.a. att personal inom barnhälsovård och barnomsorg helt enkelt inte upptäcker misshandel, trots lång arbetserfarenhet, eller att de känner en så stark lojalitet med föräldrarna att de undviker att anmäla (SOU 2001:72).

Vårt huvudintresse är att se närmare på hur skolkuratorer hanterar den anmälningsskyldighet de har enligt ovan nämnda lag. Då vi förhoppningsvis skall ut i verkligheten efter dessa studier och för att vi i denna studiemiljö som vi befinner oss i skall komma närmare det praktiska sociala arbetets utförande samt det sociala arbetets realitet gällande anmälningsskyldighetens tillämpande, är vi intresserade av att se hur skolpersonalen i praktiken hanterar anmälningsskyldigheten.

Hur hanterar skolpersonalen sin anmälningsplikt? Existerar det formella eller informella riktlinjer för hanteringen av anmälningar? Var finns de praktiska problemen i anmälningsskyldighetens tillämpning? För att få svar på dessa frågor har vi intervjuat skolkuratorer. Vårt grundantagande är nämligen att för att upptäcka om ett barn far illa, så är samarbetet mellan kuratorn och skolans övriga personal avgörande. Det är dock frågan om anmälningsskyldighet och hur den hanteras av skolpersonalen i stort, som är vår huvudfokus, inte kuratorsrollen- eller arbetet i sig. En annan aspekt som kommer upp i sammanhanget är också hur man på den enskilda skolan ser på rollfördelningen mellan lärare och kurator – har man en strikt uppdelning i ansvarsområden, eller är det osäkert vem som har ansvar för vad? Utgör lärarens huvudansvar enbart av att undervisa, eller ingår också andra, mer sociala uppgifter? Ingår det egentligen i lärarrollen att ta ett socialt ansvar för eleverna, och att kompensera för brister i hemmet?

1.2 Syfte

Syftet är att undersöka hur skolkuratoren samarbetar med den övriga personalen i skolan, gällande barn som far illa samt hur skolan tillämpar anmälningsskyldigheten.

1.3 Frågeställningar

- Hur samarbetar skolkuratoren med övrig skolpersonal gällande barn som far illa?
- Vilka svårigheter/dilemman förekommer i samarbetet mellan skolkurator och övrig personal på skolan?
- När fattas beslut att anmäla och var finner kurator i praktiken stöd att anmäla?
- Finns det något samarbete mellan skolan och socialtjänsten, och hur fungerar detta i så fall?

1.4 Tänkbara intervjupersoner

Vi har för avsikt att göra intervjuer med skolkuratorer inom grundskolan.

2. Metod och urval

2.1 Metodval

Vi har undersökt hur en kommuns samtliga grundskolekuratorer samverkar i respektive skola tillsammans med övrig skolpersonal kring anmälningsskyldigheten då ett barn far illa enligt 14 kap. 1 § andra stycket SoL. Vi har på så sätt fått en samlad bild av undersökningsortens kuratorers arbete, samt ett konkret exempel på hur anmälningsplikten tillämpas. Med utgångspunkt i kvalitativa intervjuer har vi fått kunskap och förståelse om hur personal med kuratorn som föremål för intervjun, arbetar kring anmälningsskyldigheten. Vi har inhämtat en grundläggande kunskap utifrån litteratur om anmälningsskyldighet, sekretess och samverkan. Genom vår undersökning vill vi öka förståelsen för anmälningsskyldigheten i dess praktiska tillämpning, samt få insikt i svårigheterna i dess tillämpning med fokus på hur personal i skolan samverkar då ett barn misstänks fara illa.

Den kvalitativa intervjun utgör ett bra instrument för att nå fram till människors erfarenheter, uppfattningar och inte minst kunskap. För att komma åt undersökningens syfte, nämligen att få kunskap om hur personalen på skolan samverkar kring ett barn som misstänks fara illa, har vi valt att använda oss av semistrukturerade intervjuer vilket innebär att vi haft en färdigställd intervjuguide som vi innan intervjun delgivit våra informanter via e-post. Vi har på detta sätt

tänkt att informanten skulle kunna förbereda sig, för att intervjun skulle kunna bli så innehållsrik på information som möjligt till vår fördel. Flera av informanterna har vid intervjutillfället dessutom klart uttryckt att de uppskattat att i lugn och ro själva fått reflektera över frågorna innan. Den semistrukturerade intervjun innebär vidare att vi under intervjun har anpassat oss till informanten i fråga om frågornas ordningsföljd samt svarens öppenhet där informanten fritt kunnat utveckla sina svar. Vi har även under intervju ställt tolkningsfrågor, såsom frågor om vi uppfattat respondenten korrekt, för att se till att inte några missförstånd uppkommit under intervjun (jfr Kvale, 1997; Svensson & Starrin 1996). Genom analys av intervjuerna både under det att intervjuerna pågick och vid genomläsning av samtliga transkriberade intervjuer då en samlad bild framträtt, har vi därigenom låtit empirin styra valet av den teori som vi har använt oss av, nämligen professionsteori.

Då den kvalitativa forskningen förordar mindre undersökningar samt möjligheten att närmare utforska ett avgränsat område mer djupgående, uppskattade vi att intervju som metod kunde vara ett lämpligt val med tanke på syftet med vår studie, samt även vara relevant inom den tidsram som vi hade till vårt förfogande. De datakällor vi har använt oss av är primärdata, dvs. den empiri som vi själva inhämtat i form av genomförda intervjuer (jfr Halvorsen, 1992). Fördelen med intervjun är att kunna uppnå en mer genomgripande datainsamling, och informanterna har möjlighet att utveckla och förklara sina idéer och ståndpunkter. Detta får även till följd att validiteten ökar då oklarheter enkelt kan justeras direkt i mötet. Ytterligare en fördel som vi ser i valet av vår metod är att vi i mötet som sker vid intervjun får ta del av arbetsverksamma socionomers verklighet, då vi själva snart skall ut i arbetslivet. Nackdelar med intervjuer är det tidskrävande transkriberings- och analysarbetet av den stora mängd oöverskådlig textmassa som produceras vilken kräver strukturerad bearbetning. Även inspelandet av intervjun genom kassetbandspelare liksom intervjuareffekten, dvs. påverkan av intervjuarens personliga identitet, kan inverka hämmande på informanten. Vi återkommer till intervjuareffekten under rubriken resultatets tillförlitlighet.

Vidare har vi inhämtat kunskap inom området genom att läsa relevant litteratur i ämnet, detta utgör våra sekundärdata. Litteratursökningen har skett genom att vi sökt på ord som anmälning, samt skola och socialtjänst, i bibliotekskataloger såsom Lovisa och Libris, likväl som i sökmotorer på Internet såsom Artikelsök och Mediearkivet. Denna litteratur har bestått av relevant forskning i ämnet producerat av personer vilka vi förstått har en framstående position på ämnesområdet. Vi har även tagit del av en mängd offentliga tryck från bl.a. Socialstyrelsen.

2.2 Urval

Då vi slutligen bestämt oss för att undersöka hur skolan i praktiken hanterar anmälningsskyldigheten, börjande vi fundera över till vilken ort vi skulle förlägga vår undersökning. Vi såg som en viktig förutsättning att försöka hitta en ort som hade ett flertal skolkuratorer, då det annars hade varit svårt att få någon kontinuitet till frågeställningen om samarbete. Vår nyckelperson som vi haft förmånen att lära känna sedan en tid tillbaka är tjänstledig kurator i den kommun vi valt att undersöka och är källa till informationen om att vår undersökningsort har kuratorer på samtliga grundskolor.

Då vi ville undersöka hur skolans personal hanterar anmälningsskyldigheten då ett barn misstänks fara illa föreställde vi oss att det var mer tillämpligt att applicera vår undersökning på grundskolenivå än på gymnasieskolenivå. I grundskolan har barnen en kontinuitet av samma vuxna personer omkring sig, inte minst lärarna. Barnet har själv en liten medvetenhet om vad som är normalt eller brukligt gällande hemförhållanden/familjeförhållanden. Barnet har därför inte möjligheten själv att på samma sätt som elever på gymnasienivå uttryckligen/målmedvetet söka hjälp för ett specifikt problem. Barnet är mer beroende av att det finns vuxna runt omkring som kan ge signaler om att det inte står rätt till. Vi menar att personalen i skolan därför har ett stort ansvar att uppmärksamma om ett barn far illa.

Då vi är intresserade av att se närmare på de sociala problem som kan ligga till grund för att det i skolan riktas en misstanke om att ett barn far illa har vi valt att endast intervjua yrkesgruppen kuratorer, då vi menar att kuratorn är ensam i sin profession på skolan gällande kunskap och utbildning i att ta hand om sociala problem. Vi ser kuratorn som centralfigur i skolan i ett samarbete mellan skolans övriga personal så som skolsköterskor, rektor och lärare som kommer i kontakt med barn som misstänks fara illa.

Då vårt mål var att intervjua 10 – 12 personer visade det sig att det totala antalet grundskolekuratorer på vår undersökningsort uppgick till tio personer. Vi har följaktligen genomfört tio intervjuer.

2.3 Genomförande

Samtliga tio grundskolekuratorer som vi kontaktade har ställt upp på att bli intervjuade. Vi är mycket tacksamma för att vår nyckelperson givit sin tillåtelse att vid vårt introduktionssamtal nämna att vi genom henne fått tag på telefonnummer och e-postadresser till alla kuratorer, då vi tror att det haft stor betydelse för att vi inte har fått något bortfall. Samtliga tio intervjuer bokades via telefon och genomfördes på respektive kurators skola och arbetsrum med undantag av intervjun med vår nyckelperson, som genomfördes på ett bibliotek eftersom hon är tjänstledig.

Intervjuerna varade mellan 30 – 45 minuter och spelades efter medgivande in på kassetbandspelare. Intervjuerna genomfördes under en två veckors period och utskriften skickades sedan ut till respondenterna för genomläsning och synpunkter. Påpekas bör, att intervjupersonerna vid genomläsning av intervjuutskriften inte har tagit tillbaka någon information som de delgivit oss. De korrigeringar som har skett har bestått i ytterligare information och förtydliganden från deras sida.

2.4 Bearbetning och analys av insamlat material

Under de två veckor som intervjuerna pågick transkriberades även materialet. På så sätt kunde vi börja analysera materialet under datainsamlingens gång. De utskrivna intervjuerna har sedan lästs igenom ett flertal gånger för att kunna urskilja den framträdande essensen, vidare har vi med färgpenna i handen markerat viktiga teman. Utifrån intervjufrågor och frågeställningar har vi valt totalt fyra teman, under vilka vi har sammanfört vår empiri. Analysen har vi givit struktur åt genom att söka efter likheter och skillnader i intervju svaren. Vi har sedan tittat på dem i förhållande till de teorier och den forskning som vi tagit del av för att kunna besvara våra frågeställningar. Då intervjuutskriften varit avsedd som underlag för vår studie har vi varit noga med att inga missförstånd skall uppstå mellan intervjuare och informant, av den orsaken har vi bitt våra informanter att bekräfta respektive intervjuutskrift. Liksom Kvale (1997) återger är det önskvärt att en viss redigering sker i utskriften. ”Om den ska ge ett allmänt intryck av intervju personens åsikter kan det vara på sin plats med omformulering och koncentrerat av uttalandena.” (Kvale, 1997, s.156). Detta har vi tagit fasta på då vi senare indelat informationen med utgångspunkt från en tematisk uppdelning av frågeställningarna. Efter varje central frågeställning följer genomgång av intervju personernas svar, därefter gör vi en analys av svaren i relation till tidigare forskning. Slutligen gör vi en koppling mellan resultaten och vår teori, som är professionsteorin.

2.5 Resultatets tillförlitlighet

Begreppet validitet handlar om att urskilja om de data och de metoder som använts har giltighet eller relevans. Frågeställningen blir följaktligen: överensstämmer den data som forskaren samlat in med problemställningen som är utgångspunkten i studien. Vår uppfattning är, att den gör det. Vi har undersökt det, som vi ursprungligen hade för avsikt att undersöka, och vi har fått svar på våra frågeställningar (jfr Halvorsen, 1992).

Med intervjuareffekt menas att en intervjusituation kan påverkas av yttre faktorer i den meningen att informanten kan svara beroende på hur den uppfattar intervjuaren utifrån personliga kännetecken, såsom intervjuarens personlighet. Risken är då att informanten istället svarar som han eller hon antar att intervjuaren väntat sig vilket leder till att kvaliteten blir sämre. Då frågornas karaktär inte tangerat ett personligt plan utan varit anslutna till den verksamhet där informanten arbetar, upplever vi inte att informanterna på något sätt intagit en anpassningsbar eller defensiv attityd i sina svar. Vi upplever inte heller att våra personliga kännetecken har uppfattats av någon informant på ett sätt som kommit att påverka informantens svar under intervjun. Vi upplevde snarare en öppenhet i intervjusituationen och ett intresse från informanternas sida till medverkan i vår undersökning. Vi uppfattar således tillförlitligheten, reliabiliteten som hög men kan i en fråga, nämligen gällande graden av samarbete mellan kurator och skolsköterska ställa oss frågande till tillförlitligheten i våra intervjusvar då vi uppfattar detta som en för alla informanter öm punkt (jfr Denscombe, 2000).

2.6 Etiska överväganden

De etiska principer vi har haft som utgångspunkt i vår undersökning är Kvales (1997) tre etiska riktlinjer, nämligen informerat samtycke, konfidentialitet och konsekvenser. Med informerat samtycke menar Kvale att informanterna fått information om undersökningens generella syfte, såsom vad undersökningen avser att undersöka samt hur undersökningen är disponerad, samt att det klagjorts om att ett informerat samtycke föreligger. Vi har vid vår första kontakt per telefon fått bekräftat att informanterna samtyckt till intervju som metod samt informerat informanterna om vad vi ämnat undersöka vilket vi utvecklat vid intervjutillfället med respektive respondent.

Med konfidentialitet menar Kvale att data inte skall kunna härledas och identifieras till intervjupersonerna. Vi har valt att återgivandet av våra informanter skall ske i form av anonymitet, då det som är av intresse inte är riktat till personerna i fråga utan till skolan som

organisation, vilka de företräder i vår undersökning. Vårt material bestående av bandinspelade intervjuer har under bearbetningen av uppsatsen behandlats konfidentiellt. Efter godkänd examination kommer allt material att förstöras. Vi har även givit möjlighet åt våra intervjupersoner att läsa igenom och verifiera intervjuutkastet efter transkriberingen.

Det är även av största vikt att se närmare på de konsekvenser som respondenten eller respondenterna som grupp kan utsättas för då materialet skall redovisas. Kvale (1997) talar om konsekvenser i form av risker för respondenten och menar att forskaren har ansvar för och skall överväga etiska problem som kan uppstå för den enskilda respondenten eller respondenterna som grupp. Då kuratorerna endast är tio stycken, träffas regelbundet och känner väl till varandra vill vi ta Kvales uppmaning kring forskningens konsekvenser på största allvar. Vi vill inte förorsaka att någon form av osämja skall uppkomma mellan våra respondenter eller att det skall framgå vem som sagt vad. Tanken på konsekvenser har fått styra på vilket sätt vi redovisar vårt material. Med anledning av detta har vi även valt att inte ha någon form av appendix relaterat till kön eller antal anställningsår gällande de citat vi har använt då vi menar att kuratorerna sinsemellan kan identifiera varandra.

2.7 Källkritik

Vad gäller våra sekundärdata, så har vi strävat efter att i så hög grad som möjligt gå tillbaka till ursprungskällorna, framför allt då det handlat om offentliga tryck och nyckelpersoner inom forskningen på området. Vi är medvetna om att det föreligger en värdemässig skillnad mellan vetenskapliga rapporter/forskning samt t.ex. föreskrifter och andra offentliga tryck utgivna av bl.a. Socialstyrelsen. Gällande litteratur kring sekretess i skolan, har vi identifierat två huvudlinjer, dels de mer juridiskt betonade, dels de som är skrivna i syfte att utgöra praktiska handledningar för föräldrar och skolpersonal. Vi har valt att utgå från framför allt Olsson (2001), genom att han lyckas kombinera de båda huvudlinjerna på ett relevant sätt, och genom att han har så lång erfarenhet från området ifråga. Vi har dock samtidigt medvetet valt att i vissa fall ta upp forskning, som svenska forskare hänvisar till i andra hand. Detta gäller t.ex. forskning om faktorer som kan utgöra hinder för anmälan av barn som misstänks fara illa. Orsaken till detta är att den forskning som hänvisas till ofta är utförd utanför Sverige. Brist på nationell forskning på området anmälningsskyldighet, har även lett till att det blir en huvudfokus på litteratur knuten till Sundell med medarbetare, och FoU i Stockholm. Vi har dock även sett på annan svensk forskning, närmast inriktad på barnhälsovården och

barnomsorg, men i och med att resultaten och resonemangen är ungefär de samma så har vi enbart valt att redovisa Sundells samt Lagerbergs forskningsresultat.

2.8 Fortsatt framställning

Vi inleder med en kunskapssammanställning, följt av en presentation av professionsteorin. Sedan presenterar vi våra resultat utifrån utvalda centrala teman, och kopplar dem i vår analys först till relevant forskning, och därefter till vår teori. Slutligen kommer vi att ge en kort sammanfattning av våra resultat, följt av en avslutande diskussion.

3. Kunskapssammanställning

3.1 Barn som far illa - definition

När vi fortsättningsvis talar om ”barn som far illa”, ”utsatta barn”, ”barn i riskzon” osv., utgår vi från den definition som förordas i slutbetänkandet av Kommittén mot barnmisshandel, dvs. att barnmisshandel är när en vuxen person: ”utsätter ett barn för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller försummar att tillgodose barnets grundläggande behov. Med barn avses varje människa under 18 år.” (SOU 2001:72, s.24). Denna definition är mer övergripande än den som används i brottsbalken om misshandel, detta är dock ett medvetet val från kommitténs sida för att underlätta tolkningen och konkretiseringen av begreppet ifråga för myndigheter, organisationer och andra som kommer i kontakt med utsatta barn. Brottsbalkens definition anses inte ge en rättvisande bild av det barnet utsätts för, genom att barnet är i underläge till den vuxne och så absolut och ovillkorligt beroende av denne för sin fysiska och psykiska utveckling och överlevnad. Därför räknas också psykisk misshandel, kränkningar samt försummelser (också betecknat omsorgssvikt) som misshandel, genom de långtgående konsekvenser det kan ge för barnets fortsatta utveckling. Kommittén påpekar dock samtidigt att det alltid kommer att finnas en gråzon gällande hur tydligt man kan definiera vilka barn som kan anses fara illa (SOU 2001:72).

3.2 Anmälningsskyldighet - kort historik

Anmälningsskyldigheten gällande utsatta barn i behov av skydd har en med andra länder jämförelsevis lång historia i Sverige. Redan i 1924 och 1960 års barnavårdslagar fanns regleringar om anmälningsskyldighet i förhållande till den dåtida barnavårdsnämnden. Grundtanken kring dessa regleringar har varit att barn har rätt till skydd mot missförhållanden, och om barn inte får detta skydd så ska staten ingripa för att försäkra barnet om en bra miljö och

utveckling. Ytterst ligger det på socialtjänstens ansvar att som representant för staten verkställa detta skydd. Denna anmälningsskyldighet har sedan kontinuerligt kommit att skärpas, dels gentemot vissa yrkesgrupper som kommer i kontakt med barn, dels gentemot själva allmänheten (Lagerberg, 1998). Socialtjänstkommittén påvisade i sin utredning och översyn av 1980 års socialtjänstlag brister i tillämpning av ”barnperspektiv”, samt att de problem som man identifierat inom barn- och ungdomsarbetet hade en starkare koppling till kompetensfrågor än till själva lagstiftningen, eller såsom Socialtjänstkommittén väljer att uttrycka det: ”Det saknas inte bara kunskaper utan även strategier och metoder för socialtjänstens barn- och ungdomsarbete.” (SOU 1994:139, s.152). Som en konsekvens av existerande brister i handläggningen gällande barnutredningar, framlades förslag om en utökad anmälnings- och uppgiftsskyldighet. I och med dessa förslag betonade man samtidigt vikten av förebyggande insatser gentemot utsatta barn. Detta skulle uppnås genom en utökad utredningsbefogenhet - det skulle vara möjligt att inleda utredningar kring barn som misstänktes fara illa även då föräldrarna motsatte sig detta. Denna utredning skulle genomföras skyndsamt, inom fyra månader. För att underlätta detta utredningsförfarande skulle möjligheterna att ta kontakt med andra myndigheter i syfte att få relevanta uppgifter om barnet, klargöras (SOU 1994:139).

Gällande anmälningsskyldigheten så hänvisar Socialtjänstkommittén bl.a. till JO, i sin motivering till att den så kallade anmälningsuppmeningen för allmänheten skulle utökas. I den dåvarande socialtjänstlagen var denna anmälningsuppmening formulerad på följande sätt:

”Enligt 71 § första stycket socialtjänstlagen bör var och en som får kännedom om att en underårig misshandlas i hemmet eller annars behandlas där på ett sådant sätt att det är fara för hans hälsa eller utveckling anmäla detta till socialnämnden.” (SFS 1980:620)

Socialtjänstkommittén, liksom JO, har upplevt denna anmälningsuppmening såsom varande för restriktiv. Man kritiserade att kravet på att den som anmälde skulle ha ”kännedom om” att ett barn far illa, riskerade att barn i utsatta situationer alltför sent skulle komma till socialtjänstens kännedom. Istället ville kommittén att det skulle räcka med en misstanke från allmänhetens sida för att motivera en anmälan, det skulle sedan vara upp till socialtjänsten att undersöka ifall denna var befogad eller ej. I detta sammanhang togs även hänvisningar till Barnkonventionens portalparagraf upp, genom kommitténs konstaterande att hänsynen till barnets bästa i detta fall fick överväga riskerna för ett ökat antal obefogade anmälningar från

allmänhetens sida. Kommittén såg det också som ett problem att anmälningsuppmaningen enbart inskränkte sig till missförhållanden i hemmet, och föreslog därför att anmälningsuppmaningen i fortsättningen skulle gälla alla situationer då en minderårig misstänktes fara illa, såväl i hemmet som utanför. Socialtjänstkommitténs förslag kom att bifallas av riksdagen, och lyder därmed idag som följande:

”Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns beskydd bör anmäla detta till nämnden.” (SoL 14 kap. 1 § första stycket, SFS 2001:453)

Den största skillnaden mellan ovannämnda anmälningsuppmaning i förhållande till den anmälningsskyldighet, som föreligger för både statliga och kommunala myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdomar, är att den senare är straffsanktionerad. Detta innebär att den myndighetsperson som inte uppfyller denna skyldighet, kan bli föremål för såväl disciplinåtgärder som åtal för tjänstefel. Den person- och myndighetskrets som omfattas av anmälningsskyldigheten har under det senaste årtiondet kommit att utvidgas, från att i första hand ha berört åklagar- och polismyndigheter, skolmyndigheter, barn- och ungdomspsykiatri och barnvårdscentraler. Den 1 juli 1990 infördes en lagändring som innebar att anmälningsskyldigheten inte bara skulle gälla för ovannämnda myndigheter som kom i kontakt med underåriga, utan även för alla myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Anmälningsplikten gäller dessutom alla anställda inom dessa myndigheter, samt läkare, lärare, sjuksköterskor och barnmorskor (SOU 1994:139).

Socialtjänstkommittén kom att föreslå en ytterligare utvidgning, med hänvisning till den ökande andelen privata vård- och omsorgsgivare på hälso- och sjukvårdens samt socialtjänstens områden. Anställda inom dessa verksamheter hade nämligen tidigare varit förhindrade att anmäla som konsekvens av sin tystnadsplikt. Kommittén ansåg dock att samma typ av anmälningsskyldighet skulle gälla alla myndigheter och organisationer som kom i kontakt med barn och ungdomar, oberoende av om det rörde sig om offentliga eller privata tjänster. De anmälningsskyldiga myndigheterna och organisationerna skulle samtidigt vara uppgiftsskyldiga i förhållande till socialtjänsten. Det finns dock vissa undantag på området, t.ex. gällande familjerådgivningen och rent ideella organisationer, eftersom det finns en rädsla för en alltför stor förtroendeklyfta annars mellan rådgivare/stödpersoner och klienter, vilket kunde hindra människor att söka hjälp. Utöver dessa nya lagbestämmelser ville

kommittén även utöka kraven på socialtjänsten att informera om anmälnings- och uppgiftsskyldigheten gentemot berörda parter (SOU 1994:139).

Även dessa förslag kom att bifallas, och ingå i den nya socialtjänstlagen från och med 1 januari 1998. Därefter har ännu en lagändring genomförts 1 juli 2003, för att ytterligare vidga anmälningskyldigheten, numera ingår även kriminalvården och annan rättspsykiatrisk verksamhet än den som ingår i hälso- och sjukvården, samt deras anställda, i den myndighetskrets som har anmälningsplikt. Viktigt att påpeka, är dock att nämnda anmälningsplikt enbart gäller för uppgifter som de anställda fått reda på i tjänsten, inte eventuella uppgifter som de kommer över som privatpersoner. Som privatpersoner, utanför tjänsten, berörs de istället av anmälningsuppmeningen i första stycket (Norström & Thunved, 2004).

3.3 Skollagen och elevvården

I skollagen finns från och med 2003 inskrivet en hänvisning till anmälningskyldigheten i socialtjänstlagen, detta som följd av rekommendationer från Kommittén mot barnmisshandel (SOU 2001:72) samt Barnpsykiatrikommittén (SOU 1998:31). Kommittén mot barnmisshandel förordade dessutom att en uppmaning till skolan om att samverka med samhällsorgan, organisationer och andra berörda parter, i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa, skulle ingå i första paragrafen i skollagen (SOU 2001:72, s.74), att det ska införas krav på inom lärarutbildningen på att studenten för att kunna få ut sin examen skall "tillägna sig kunskaper om barns behov och utveckling och därvid särskilt uppmärksamma barn som far illa" (SOU 2001:72, s.248) samt att Skolverket skulle ges i uppgift att utfärda allmänna råd om anmälningar till socialnämnden. Som en följd av kommittéernas resonemang, ingår från och med 2003 även en paragraf om vikten av att samverka i 1 kap. andra stycket skollagen:

"Förskoleverksamheten, skolan och skolbarnsomsorgen skall på socialnämndens initiativ i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. I fråga om utlämnande av uppgifter gäller de begränsningar som följer av 2 a kap. 18 § och 9 kap. 16 a § denna lag och av sekretesslagen (1980:100)." (SFS 1985:1100)

Eftersom skolan är vår huvudfokus, är det nödvändigt att nämna något om elevvårdens organisering och lagmässiga grunder. Såsom skollagen ser ut idag, ska det på varje skola

finnas en elevvård med medicinsk kompetens, däremot finns det inget uttalat krav på t.ex. kurator eller psykolog, vilket föreskrivs i 14 kap. 2 § skollagen:

”Skolhälsovården har till ändamål att följa elevernas utveckling, bevara och förbättra deras själsliga och kroppsliga hälsa och verka för sunda levnadsvanor hos dem.

Skolhälsovården skall främst vara förebyggande. Den skall omfatta hälsokontroller och enkla sjukvårdsinsatser. För elever i särskolan och specialskolan skall i skolhälsovården också ingå särskilda undersökningar som föranleds av deras funktionshinder.

För skolhälsovården skall finnas skolläkare och skolsköterska.” (SFS 1985:1100)

Frågan om elevvårdens organisering återkommer gång på gång i flera offentliga utredningar, i Barnpsykiatrikommitténs slutbetänkande (SOU 1998:31), i Elevvårdsutredningens slutbetänkande (SOU 2000:19) liksom i slutbetänkandet från Kommittén mot barnmisshandel (SOU 2001:72). I alla dessa utredningar förordas om att det bör lagstadgas en skyldighet om utvidgad elevvård, genom krav på att elevvården (eller elevhälsan, enligt Elevvårdsutredningens förslag), ska bestå av högskoleutbildad personal med social, psykologisk, medicinsk, omvårdnads, specialpedagogisk samt studie- och yrkesvägledande kompetens. Elevvårdsutredningen motiverar detta med att bilden av elevvården, dess målsättningar och insatser i dagsläget är splittrade, och förutom bestämmelserna om medicinska hälsokontroller så saknas det riktlinjer för hur en fullvärdig elevvård skall bedrivas. Elevvården är dessutom dåligt integrerad i resten av skolverksamheten, den fungerar som något ”utanför” själva systemet som man vänder sig till när det gäller enskilda fall, istället för att bidra till att stödja lärare och skolmiljö. Utredningen vill därför genom sina förslag ”stärka och tydliggöra elevhälsans roll och betydelse i skolans verksamhet.” (SOU 2000:19, s.48). Detta skall uppnås dels genom en ökning av skolpersonalens kompetens att arbeta med både sociala, känslomässiga såväl som neuropsykiatriska problem, dels genom att uppmana till ökad samverkan mellan skolan och andra myndigheter och organisationer. Elevvårdsutredningens förslag har i stort kommit att förordas även av Skollagskommittén, vilket tar sig uttryck i följande lagförslag om elevvården:

”Elevhälsan är främst förebyggande. Den skall omfatta omvårdnad samt medicinska, psykologiska, sociala och specialpedagogiska insatser.

För elevhälsans verksamhet skall det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov kan tillgodoses.” (SOU 2002:121, s.549)

Skollagskommittén har följt Elevvårdsutredningens förslag om att inte närmare specificera vilken typ av yrkesgrupper (t.ex. kuratorer), som skall ingå i elevvården - det anses vara upp till den enskilde skolan att avgöra hur den konkreta sammansättningen ska se ut, utifrån lokala förutsättningar. Elevvårdsutredningen tar också upp frågan om elevvårdskonferenser. Man förordar dock från utredningens sida inga större, grundläggande förändringar i denna arbetsform, däremot vill man att "Elevvårdskonferens" skall byta namn till "Beslutskonferens rörande enskild elevs skolgång". Berörda elever med föräldrar ska alltid skriftligen inbjudas till denna. Rektor behåller huvudansvaret för både sammansättning och ordförandeskap, men skall ha en möjlighet att delegera ut detta ansvar om nödvändigt (SOU 2000:19, s.51).

3.4 Tillämpning av anmälningsplikten

Ett återkommande mönster i den litteratur och forskning som vi funnit, är att det existerar ett flertal hinder som försvårar tillämpningen av anmälningsplikten. Hindberg (2001) påpekar att trots att anmälningsskyldigheten har en så pass lång historia, så kan den ännu uppfattas som diffus. Samtidigt är det svårt att få en heltäckande bild av i vilken grad den används i praktiken, eftersom det saknas rikstäckande statistik på området. Socialstyrelsen redovisar i en kartläggning från 1998 av socialtjänstens arbete med utsatta barn i åldrarna 0-12, att kommunerna nästan helt saknade information och tillförlitlig statistik över dels antalet anmälningar till socialtjänsten, dels på vilka grunder dessa anmälningar hade gjorts, och av vilka grupper. Det framgick inte heller hur stor del av anmälningarna som lett till fortsatt utredning, och vilka som i sin tur blivit avskrivna utan åtgärd. Socialstyrelsen yttrade om detta:

"Att i stort sett ingen kommun har statistik som visar barnavårdsanmälningarnas utveckling uppdelat på anmälggrupper och orsaker är allvarligt. Hur många barn som riskerar att fara illa, var dessa barn lever och i vilket sammanhang de uppmärksammas är inte bara viktigt för utformningen av socialtjänstens insatser. Det är en viktig källa till insikt om den sociala utvecklingen i kommunen. Utan den kunskapen finns en uppenbar risk att allvarliga sociala förändringar uppmärksammas för sent - eller inte alls. Det är således ett centralt kommunpolitiskt underlag, för att kunna beakta barns behov i all planering och kunna värdera konsekvenserna för barnen av olika politiska beslut." (Socialstyrelsen, 1998:4, s.8)

Socialstyrelsen menade sig trots dessa brister ändå kunna se vissa tendenser som visade att antalet anmälningar, ansökningar och utredningar tycktes ha ökat i de större kommunerna sedan 1993. Orsakerna till denna ökning antogs vara flera: ökad uppmärksamhet från framför

allt yrkespersoner gentemot utsatta barn, bättre samarbete mellan socialtjänsten och skolan samt att dokumentationen och registreringen av anmälningar och utredningar, trots all kritik, ändå hade förbättrats under studietidens gång. Socialstyrelsen uppgav sig också kunna se en koppling till nedskärningarna i skolans elevvårdande verksamhet och resurser, vilket lett till en ökad gränsdragning och prioritering från skolornas sida vilka problem som sågs som ”skolproblem”, och vilka som ansågs vara mer uttalade ”barn- och familjeproblem”, och som därmed hörde till socialtjänstens ansvarsområde. Denna ökning av anmälningar till socialtjänsten har dock inte bemötts med ökade resurser, vilket lett till hårdare prioriteringar än tidigare, och till Socialstyrelsens förmodan att en större andel av anmälningarna idag sällas bort än i början av 1990-talet. Detta kan få allvarliga följder för de barn och familjer som verkligen skulle behöva hjälp (Socialstyrelsen, 1998:4).

Det har även gjorts en del undersökningar av hur barnomsorg och skola tillämpar anmälningsskyldigheten, i huvudsak av Sundell med olika medarbetare koncentrerat kring Stockholmsområdet Dessa har redovisats i ett antal FoU-rapporter. 1992 utkom en studie om i vilken grad barnomsorgspersonal i Stockholm informerade socialtjänsten vid misstanke om att barn för illa. Sundell motiverar valet av barnomsorgspersonal som undersökningsgrupp med att de utgör en av de yrkesgrupperna med bäst förutsättningar att tidigt upptäcka barn i riskzonen. Dels utgör dagis och förskola en relativt kontinuerlig och trygg miljö där barnen kan befinna sig i flera år med samma personal, dels har personalen en möjlighet att se hur barnet samspelar och kommunicerar med sina föräldrar när de för dit eller hämtar barnet. Resultaten kom att visa att 3 % av de inskrivna barnen misstänktes fara illa på olika sätt. Underlagen till dessa varierade, men i majoriteten av fallen handlade det om både barnens och föräldrarnas beteende. Det var dessutom oftast föräldrarnas beteende som uppmärksammades först, det kunde i sin tur leda till att personalen såg på det aktuella barnet på ett nytt sätt än tidigare (Sundell m.fl. 1992).

De vanligaste skälen till varför man misstänkte att barnen för illa var enligt intervjuer med föreståndare brister i relationen mellan mor och barn (45 %), föräldrars missbruk (37 %), fysiska övergrepp (10 %) samt övriga (8 %). Hälften av dessa misstankar (49 %), grundades redan under den första månaden, resten kunde det ta upp till ett år för att upptäcka. I genomsnitt tog det 11 månader för barnomsorgspersonalen att vidareföra sina misstankar, då till bl.a. föräldrar och barnavårdscentralen. Allra sist informerades socialtjänsten, efter i genomsnitt 14 månader. Orsakerna till detta kunde variera, t.ex. kontaktades socialtjänsten

snabbare om misstankarna rörde övergrepp. Totalt informerades dock socialtjänsten endast om drygt en tredjedel av de misstänkta fallen (37 %), det handlade då ofta om t.ex. barn med missbrukande föräldrar (Sundell m.fl. 1992).

En annan studie (Sundell & Colbiörnsen, 1996) har fokuserat på hur skolan hanterar frågan om barn som misstänks fara illa, samt hur skolans samverkan med socialtjänsten ser ut. Undersökningen byggde på ett antal slumpvis utvalda grundskolor i Stockholmsområdet, och riktade sig mot skolpersonalen, med syfte att kartlägga hur stor del av hela elevpopulationen som misstänktes ha psykosociala problem, samt i vilken grad man från skolans sida hade vänt sig till socialtjänsten med sina misstankar. Resultaten kom att visa att ca 12 % av eleverna i de totalt 23 undersökta grundskolorna bedömdes ha psykosociala problem av varierande allvarlighetsgrad. 67 % av dessa ansågs ha en så pass allvarlig problematik att skolpersonalen utifrån lagens mening borde ha underrättat socialtjänsten, men detta hade skett i endast 16 % av fallen, och i genomsnitt efter 19 månader.

Liknande resultat som visar att anmälningsskyldigheten tillämpas sällan, redovisas i även andra studier, t.ex. i Lagerbergs undersökning av barnhälsovården (1998). Socialstyrelsen konstaterar också i sin uppföljning av ändringar i socialtjänstlagen som rör barn och unga (Socialstyrelsen, 1999:2), att man inte kunde se någon betydande skillnad i antalet anmälningar efter lagändringen 1 januari 1998, som utvidgade anmälningsuppmeningen för allmänheten samt utökade antalet yrkesgrupper med anmälningsplikt. Dessutom fanns det stora brister i socialtjänstens informationssatsningar gentemot grupperna med anmälningsplikt, på vissa håll arbetades det mycket med samarbetsförsök med andra myndigheter för att öka medvetenheten om varandras arbets- och ansvarsområden, medan sådana satsningar helt saknades i andra kommuner. De insatser som gjordes gällande information och samverkan tenderade dessutom att vara sporadiska, vilket förklarades med tidsbrist. Samtidigt var man från flera kommuners sida medvetna om att ökade informationssatsningar leder till ökat antal anmälningar, men samtidigt så var socialtjänsten redan så pass nedtyngd av utredningar från början, vilket lett till att man varit tvungen att prioritera utredningsarbetet framför de mer utåriktade och förebyggande insatserna (Socialstyrelsen, 1999:2).

Även Kommittén mot barnmisshandel tar upp att anmälningsskyldigheten överhuvudtaget tycks fungera dåligt (SOU 2001:72). Visserligen varierar graden av anmälningar från

yrkesgrupp till yrkesgrupp, men den är låg inom samtliga. Kommittén för ett resonemang kring hur detta skulle kunna åtgärdas - genom t.ex. lagstiftning, eller genom ökade informations- och utbildningsinsatser. Man ser det som ett problem att socialtjänsten i så hög grad förknippas med anmälningar och tvångsomhändertaganden, istället för att ses som en myndighet som faktiskt också har en viktig stödjande och hjälpande funktion. Kommittén förordar därför att det i bestämmelsen om anmälningsskyldighet i fortsättningen ska stå att socialtjänsten skall underrättas om "något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd eller stöd". Genom att tillsätta ordet "stöd" hoppas man från kommitténs sida att det bättre skall framgå att anmälningar inte enbart skall göras vid misstankar om allvarliga missförhållanden. Det går dock inte i lagstiftningen att exakt precisera var gränsen skall gå för att en anmälning skall vara motiverad, men man menar att förslaget om "skydd eller stöd" bättre harmonierar med intentionerna i förarbetena och med Justitieombudsmannens uttalanden (SOU 2001:72, s.167). Kommittén mot barnmisshandel betonar också starkt vikten av att socialtjänsten utfärdar allmänna råd med information om anmälningsskyldigheten, i vilka det t.ex. skall framgå vilken slags återkoppling den anmälade yrkespersonen kan förvänta sig från socialtjänstens sida.

Socialstyrelsen har tagit fasta på kritiken om att det saknas kunskap om tillämpningen av anmälningsskyldigheten, vilket resulterat i att socialstyrelsen 2003 gav ut "Allmänna råd om anmälan enligt 14 kapitlet 1 § socialtjänstlagen" (SOSFS 2003:16). I dessa råd ges rekommendationer för hur situationer och frågor kring anmälningsskyldigheten kan hanteras. Det klargörs t.ex. vad en anmälan är för något:

"Alla uppgifter som kommer till socialnämndens kännedom om att ett barn kan befaras fara illa bör ses som en anmälan. Den myndighet eller den person som har gjort en anmälan kan inte återta den." (SOSFS 2003:16)

Man menar från socialstyrelsens sida även att "det är som regel lämpligt att den som gör en anmälan /.../ själv informerar vårdnadshavarna om varför en anmälan görs." Vikten av väl fungerande och utarbetade rutiner betonas också. Det bör inom varje verksamhet som berörs av anmälningsskyldigheten finnas rutiner för hur en anmälan konkret skall göras, och den som har det högsta ansvaret för verksamheten eller myndigheten i fråga bör se till att personalen har nödvändig kunskap i frågan. Gällande den konkreta utformningen av anmälan, förordar socialstyrelsen att den bör göras skriftligt, detta "med hänsyn till de ingripande åtgärder av

socialnämnden som den kan medföra”. Rent muntliga anmälningar bör göras endast i akuta situationer, och bör kompletteras i efterhand med en skriftlig bekräftelse av densamme.

Socialstyrelsen tar även fasta på den kritik som förts fram gällande bristande återkoppling från socialnämndens sida. Man förordar därför i de allmänna råden att socialnämnden bör bekräfta till anmälaren att anmälan tagits emot, samt informera om vem som är ansvarig för ärendet ifråga. Socialstyrelsen hänvisar i detta sammanhang till att Svenska Kommunförbundet har tagit fram en blankett som kan användas till en sådan bekräftelse. Man betonar även vikten av att socialnämnden bör ha goda rutiner för mottagande av anmälningar, t.ex. får inte fastställda mottagnings- och telefontider vara så pass kategoriskt utformade att de begränsar möjligheterna att emotta information om barn i behov av skydd (SOSFS 2003:16).

3.5 Anmälningshinder

Sundell och Colbiörnsen (1996) har gjort en grov klassificering av vilka faktorer som kan förhindra att en anmälan kommer till stånd, nämligen lagliga, personliga respektive situationella faktorer. Till lagliga faktorer hänförs dels anmälares kunskap om själva anmälningsplikten, dels hur anmälningsskyldigheten är utformad i lag. Sundell och Colbiörnsen hänvisar i detta sammanhang till att det finns forskning som förevisar ett samband mellan kunskapsgrad och andel anmälningar - dvs. ju högre kunskap, desto fler anmälningar samt vice versa. Det skall också finnas undersökningar på området som har visat att en snäv och konkret definition av begreppet ”barn som far illa” leder till ett minskat antal anmälningar, medan en mer öppen och luddig definition i sin tur medför ett ökat antal anmälningar.

Vad gäller personliga faktorer så menar författarna att internationell forskning påvisat ett samband mellan anmälningsgrad och t.ex. utbildningsgrad och arbetserfarenhet hos personalen i fråga. Det finns också både svenska som internationella studier som visat att benägenheten att anmäla hänger ihop med den tillit man känner gentemot socialtjänsten, t.ex. har det visat sig att anmälningsbenägenheten ökar om socialtjänsten lämnar någon typ av återkoppling. Slutligen, när det kommer till situationella faktorer så finns det undersökningar som påvisat att yngre barn oftare anmäls än äldre barn, att sexuella övergrepp anmäls oftare än andra uttryck av bristande omsorg, att allvarigare uttryck av omsorgssvikt anmäls i högre utsträckning än ”lindrigare” uttryck, samt att man från personalens sida anmäler till socialtjänsten först när man är säker på sina misstankar (Sundell & Colbiörnsen, 1996).

Liknande tendenser ser Lagerberg (1998). Hon tar upp att det vid intervjuer med personal inom barnomsorg och barnhälsovård har framkommit, att personalen kunde känna att de saknade tillräckligt med bevis för att kunna genomföra en anmälan. De var inte heller säkra på hur allvarlig situationen skulle vara för det enskilda barnet, för att en anmälan skulle ses som motiverad. Personalen kände också en osäkerhet kring socialtjänstens möjligheter att hjälpa det aktuella barnet.

Ett övergripande mönster i litteraturen på området är att relationerna till socialtjänsten ses som ett problem (Sundell m.fl. 1992; Sundell & Colbiörnsen, 1996; Hindberg, 2001). Det var t.ex. vanligt att personalen både inom barnomsorgen såväl som inom skolan tvivlade på att en anmälan till socialtjänsten skulle gynna barnet det gällde. Istället försökte man lösa problemen inom ramen för den egna verksamheten. Hindberg (2001) pekar även på att det kan finnas skolledningsgrupper som inte vill att den egna verksamheten skall förknippas med anmälningar till socialtjänsten. Det kan därmed ses som relevant att tolka bristen på förtroende gentemot socialtjänsten som ett samverkansproblem. Innan man går närmare in på det området bör dock det juridiska läget gällande sekretessfrågor kort tas upp.

3.6 Sekretess som hinder

Såsom sekretesslagen är utformad idag, föreligger det ett förbud att överföra sekretessbelagda uppgifter från en myndighet till en annan. Detta gäller även i de fall då olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet betraktas som självständiga i förhållande till varandra. Grundregeln är att sekretess gäller uppgifter om enskilda personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men. Vad gäller sekretesstillämpningen inom skolan, så ses skolan som en sammanhängande verksamhet, däremot kan olika personalgrupper ha olika typ av sekretess. Skolhälsovården, med läkare och skolsköterska tillämpar sjuk- och hälsovårdens starka sekretess, emedan kurator och psykolog har en lite svagare sekretess, genom att dessa yrkesgrupper inte ses som självständiga verksamhetsgrenar vilket gör att de kan utbyta information med övrig skolpersonal ifall det finns behov av detta. Kurator har t.ex. ingen sekretess gentemot sin rektor, genom att denna är högst ansvarig för skolan som verksamhet. Vad gäller lärargruppen, så får de inte lämna ut uppgifter åt obehöriga om elevers personliga förhållanden, men de har ingen specifik sekretess gentemot varandra eller andra

personalgrupper i skolan. Elevvårdsteamet har även den sin speciella sekretess gentemot obehöriga (Norström, 1999).

Olsson (2001) tar upp några tillfällen då man i samverkanssituationer mellan skola och socialtjänst trots allt kan utbyta viss information: ifall det handlar om entydigt positiva eller harmlösa uppgifter, ifall man har stöd av berörd vårdnadshavare för att utbyta känsliga uppgifter om det enskilda barnet, ifall uppgifts- eller anmälningsskyldighet gäller enligt annan lag eller förordning samt ifall viss information behövs för att en utlämnande myndighet skall kunna fullgöra sin egen verksamhet. Det finns även en möjlighet för skolpersonalen att genom att avidentifiera personer, vända sig till t.ex. socialtjänsten för rådgivning och konsultation.

3.7 Definition av samverkan

Enligt Mallander (1998) betyder samverkan att verka/arbota tillsammans. Det handlar dock om mer än samarbete – samverkan innebär en mer formaliserad och långvarig relation parterna emellan. Vid samverkan har de deltagande parterna ofta också en relativt tydligt definierad målsättning med sin verksamhet. Samverkan sker ofta utifrån en klar arbetsfördelning, man är klar över skillnaderna i varandras kunskaps- och kompetensområden, och man erkänner varandras legitimitet som yrkespersoner. När det gäller samverkan mellan myndigheter respektive organisationer handlar det också ofta om att samverkansgruppen är bildad utifrån geografiska principer. Vi går inte närmare in på skillnaden mellan ”samarbete” och ”samverkan” i denna uppsats, utan använder båda begreppen synonymt med samma betydelse.

3.8 Samverkan

Varför skall man samverka överhuvudtaget? Mallander (1998) ställer sig den frågan i sin diskussion av samverkansbegreppet. En majoritet av gjorda studier på området visar att det i själva verket föreligger stora svårigheter med att samverka organisationer emellan. Faktorer som olika synsätt, organisationskulturer, maktintressen, beroenden mm. lägger stora hinder i vägen. Såväl Mallander som Danermark & Kullberg (1999) menar att det stora intresset för samverkan har sin grund i välfärdsstatens utveckling och förändring. Danermark & Kullberg påpekar att samverkan över myndighets- och organisationsgränser visserligen inte utgör något nytt fenomen – däremot har samverkansmodellen undan för undan kommit att få en alltmer betydande roll. Idag ses den som en nödvändig förutsättning, som t.o.m. regleras i lagar. Bakgrunden till detta kan återfinnas i två parallella skeenden inom välfärdsstaten; strävan

efter ökad decentralisering och mindre detaljstyrning genom ökad användning av ramlagstiftning samtidigt som det sker en tilltagande specialisering och renodling av verksamheten. Detta har rent konkret t.ex. genom Psykiatireformen lett till nya uppgifter mellan myndigheter som sjukvård och socialtjänst, vilket i sin tur leder till nya beroendeförhållanden och därmed till krav på nya, mer gränsöverskridande arbetsformer för att man skall kunna utföra de uppgifter som man ålagts av staten. Mallander (1998) uttrycker om detta:

”Men samtidigt kvarstår integreringsproblemet, som ytterst handlar om att hålla samman det av specialiseringen alltmer splittrade samhället. En integrering av dessa nya verksamhetsfält kräver ökad samverkan, och denna samverkan sker i en anda av tillit istället för konkurrens. Detta nya förtroendefulla klimat /.../ har sin upprinnelse i den gemensamma insikten om växande svårigheter för organisationerna att överleva i ett allt snabbare föränderligt samhälle.” (s.135)

Detta utgör bakgrunden till att t.ex. en organisationsform som nätverk kommit att få en alltmer framträdande roll. En annan tendens är att den enskilde individen inom organisationen får ett allt större ansvar och personlig betydelse, genom att samverkan mellan organisationer sker mellan personliga representanter för organisationerna i fråga. Dessa personer från gräsrotsnivå, även kallade ”street-level bureaucrats”, utgörs ofta av offentligt anställda med ansvar för den dagliga klientkontakten. En viktig förutsättning för att dessa personer skall kunna utföra sitt arbete så effektivt som möjligt är att de tilldelas ett brett handlingsutrymme i den dagliga verksamheten. På grund av denna vana att ta ansvar måste de involverade i samverksansprocessen därför känna att de själva kan påverka och ha inflytande över hur samverkansarbetet och formerna utformas i praktiken (Mallander, 1998).

3.9 Hinder för samverkan

I Sundell & Colbiörnsen (1996) tas upp fem identifierade hinder för samverkan, nämligen organisationsstruktur, oenighet i vad som skall kommuniceras, status och upplevd makt, professionella och organisatoriska prioriteringar samt upplevelsen av att samverkan inte upplevs som ömsesidigt fördelaktigt. Vad gäller organisationsstruktur, så kan olika inställning och syn hos de inblandade parterna på frågor rörande t.ex. ansvarsuppdelning och beslutsfattande, leda till osäkerhet och misstro parterna emellan. Parterna bör dessutom vara eniga i var kommunikationsnivå skall ligga någonstans - man måste vara överens om vilka typer av uppgifter som skall få kommuniceras. Verksamheter med traditionellt hög status i

samhället måste dessutom öppna sig för samverkan kring i detta fall utsatta barn - det kan inte vara upp till en enda myndighet att ta över huvudansvaret för en så pass mångfasetterad och komplex fråga. När det kommer till frågan om professionella och organisatoriska prioriteringar, tar Sundell & Colbiörnsen upp hur olika syn olika professioner kan ha på samma barn: "För socialsekreterare är barn som far illa en laglig prioritet medan skollärare kan uppleva dessa barn som ett problem som hindrar dem från att undervisa" (s.19). Sist, men inte minst, kan samverkan förhindras av att de inblandade parterna upplever det som ofördelaktigt för dem själva.

Sundell har tillsammans med Flodin (1997) även gjort en utvärdering av hur väl samverkansarbetet kring barn i risksituationer fungerar i sammanlagt 19 svenska kommuner. I detta sammanhang identifierades ett flertal olika hinder för samverkan. Till exempel kunde skilda organisationsstrukturer och huvudmannaskap ställa till med problem - i enstaka fall var de inblandade verksamheterna tvungna att själva reda upp sin organisatoriska situation, innan man kunde ge sig in på samverkan med andra organisationer. Ett annat problem var att det nödvändiga stödet från ledningens sida saknades, vilket kunde ta sig uttryck i alltför svaga riktlinjer, legitimitetsproblem samt osäkerhet kring vad verksamheterna egentligen skulle förvänta sig. Även revirtänkande, både inom liksom mellan de olika verksamheterna kunde leda till negativa uttryck såsom misstänksamhet och bristande kommunikation. Slutligen togs även bristande kontinuitet upp som ett samverkanshinder. Detta för att samverkan ofta har sin grund i en långvarig process som förutsätter att de inblandade personerna har en nödvändig kännedom om varandras arbets- och ansvarsområden. Ifall samverkansgruppen då gång på gång splittras genom att personal hela tiden byts ut, t.ex. som följd av omorganisationer, så förstörs den viktiga kontinuiteten, både gällande tid samt personalkännedom.

Sundell och Flodin (1997) har utifrån de gjorda utvärderingarna identifierat tre faktorer som sågs som särskilt betydelsefulla i arbetet mot en välfungerande samverkan, nämligen tiden, en stödjande miljö, samt en sammanhållen struktur. Gällande tidens betydelse så menar författarna att man inte får underskatta den tid som behövs för att både genomföra och förankra ett samverkansarbete. Bara den processen kan handla om en period av flera år. Sedan får man ytterligare räkna till tid för att effekterna av samverkan skall hinna slå igenom (t.ex. då en ökad anmälningsbenägenhet). En annan viktig slutledning gäller behovet av en stödjande miljö. För att en planerad samverkan skall få resultat, räcker det inte enbart med att personalen på gräsrotsnivån är engagerad i det hela, utan det är nödvändigt att projektet stöds

av både politiker som förvaltningsledning. Författarna menar att den samverkan som är grundad på de enskilda tjänstemännens initiativ, lättare gör den utsatt för både omorganiseringar som personalförändringar. Detta behöver inte bli fallet om samverkan som metod ses som legitim inom hela organisationen.

Den tredje betydelsefulla faktorn var struktur. Författarna har sett tendenser på både ökad anmälningsbenägenhet och ökad tillfredsställelse bland personalen i de fall då samverkansprojektet har genomförts under strukturerade former, t.ex. genom användningen av fasta mötestider och gemensamma vidareutbildningar. Sundell och Flodin tror att orsakerna till detta ligger i att ”fördelen med tydliga procedurer och roller /.../ frigör energi och uppmärksamhet från hur individen ska uppträda mot andra samverksansparter till uppdraget. När tjänstemännen inte behöver oroa sig för vad som förväntas av dem kan de förhoppningsvis bättre koncentrera sig på att hjälpa barn i riskzonen.” (s.65)

3.10 Sammanfattning

Vi kan konstatera att det finns en hel del forskning på området kring tillämpningen av anmälningsplikten, både inom Sverige (då mestadels med fokus på Stockholmsområdet), samt rent internationellt. Det har även funnits en diskussion ända sedan 1980-talet om skolans hantering av sekretessfrågor, vilket tagit sig uttryck i ett antal skrifter på området, då framför allt riktat till föräldrar och skolpersonal, med praktiska exempel och råd om vad man har rätt till rent juridiskt att göra i vissa situationer, såsom vid misstanke om att barn far illa. Vi saknar dock studier kring aspekten med samverkan, med fokus på hur t.ex. olika yrkesgrupper inom skolpersonalen sinsemellan samarbetar kring dessa frågor. Det som finns är istället till största delen forskning kring samverkan mellan t.ex. skolan och socialtjänsten, då ofta inriktat på att identifiera hinder. Vi ser därför vår egen studie som ett viktigt komplement till redan existerande forskning, genom att den fyller en kunskapslucka gällande frågan hur samverkan kan se ut mellan olika yrkesgrupper inom en gemensam verksamhet, i detta fall grundskolan.

4. Teoretiskt perspektiv

Inledningsvis vill vi ge en kort kommentar kring valet av teori. Vi hade först tänkt koncentrera oss kring implementeringsfrågor, då främst med fokus på hur anmälningsskyldigheten implementeras i den praktiska verksamheten i skolan. Under vår inledande analys av vår empiri upptäckte vi dock vissa intressanta tendenser som berörde

professionsfrågor, och de problem som kan uppkomma i ett samarbete vid uppdelningen av arbetsuppgifter mellan olika yrkesgrupper, i vårt fall framför allt mellan skolsköterska och kurator. Till följd av detta har vi valt att istället se närmare på några aspekter av professionsteori.

4.1 Professionsteoretisk ansats

Begreppet ”professionalisering” kan enligt Selander (1989) enklast beskrivas som en tendens i nutida samhällsliv som karakteriseras av olika yrkesgruppers strävan efter att uppnå social status, kontroll samt tolkningsföreträde över ett specifikt kunskaps- och verksamhetsområde. Detta kan ta sig uttryck i krav på t.ex. utbildning, examen och legitimation. Johnsson & Lindgren (1999) utvecklar begreppet ytterligare genom att ta upp betydelsen av en egen kultur, bestående av vissa gemensamma värderingar, normer och symboler, som understöds av olika professionella sammanslutningar såsom fackföreningar. Man kan också i detta sammanhang ta upp Greenwoods fem kriterier på en profession: nämligen innehav av en systematisk teori, auktoritet, samhällelig sanktion, etiska regler samt en egen kultur (Selander, 1989).

Professionalisering kan egentligen beskrivas som en ständigt pågående process, som utspelas mellan två ytterligheter, nämligen okvalificerade yrkesgrupper och legitimerade professioner. Om man ska placera in socionomyrket mellan båda dessa ytterligheter, så hamnar det ofta bland gruppen ”semiprofessioner” (Johnsson & Lindgren, 1999). Dessa s.k. ”semiprofessionerna” kännetecknas av att de i och för sig grundar sig i en utbildning, men att den är kortare än de professionellas motsvarande. Vad gäller socionomutbildningen är den ju flera terminer kortare än motsvarande psykolog- och läkarutbildningar. Den teoretiska kunskapsbasen är dessutom mindre utvecklad och inte lika enhetlig, dessutom saknas ofta möjligheter till specialisering. Själva yrkesutövningen styrs dessutom oftare av ovanifrån definierade lagar och riktlinjer än utifrån en sammanhängande kunskapsbas. Ett annat väsentligt drag utgörs av bristande självständighet, inskränkt handlingsutrymme och underordning i relation till andra yrkesgrupper. Exempel på arenor där sådana kollisioner mellan yrkesgrupper kan uppkomma är t.ex. hälso- och sjukvården, men också skolan, genom att det kan uppstå motsättningar kring t.ex. vilka perspektiv och förklaringsmodeller som man ska utgå från i det konkreta arbetet (Johnsson & Lindgren 1999; Lundström & Sunesson, 2000). Hur dessa motsättningar sedan i praktiken hanteras, varierar naturligtvis beroende på hur verksamheten organiseras, t.ex. ifall man arbetar i tvärprofessionella team.

Enligt professionsteoretisk forskning finns det tre olika typer av strategier som semiprofessionella yrkesgrupper kan använda sig av, i syftet att hävda sin självständighet och kompetens i förhållande till andra yrkesgrupper. Målet med dessa strategier kan även i det långa loppet handla om en önskan om att bli erkänd som en fullvärdig profession, genom t.ex. legitimering. Både Selander (1989) och Kähl (1995) tar upp Webers begrepp "social closure", i betydelsen av social utestängning. Med detta betecknas enligt Selander "den process genom vilken sociala grupper försöker maximera sina egna tillgångar genom att begränsa åtkomligheten av resurser och möjligheter till en mindre krets av lämpliga och kvalificerade likar." (s.16). Kähl menar att man kan se tendenser till en sådan utdefinieringsstrategi t.ex. i relationen mellan utbildade socialarbetare samt representanter för frivilligorganisationer. En annan strategi utgörs enligt Selander av "inkräkning" uppåt i hierarkin, nämligen att man som yrkesgrupp försöker ta sig in och göra anspråk på ett professionsområde inom vilket kompetensen traditionellt besitts av en annan yrkesgrupp. Det finns ännu en tredje strategi, som enligt Selander är mest lämplig för specifikt semiprofessionella yrkesgrupper, nämligen alliansbildning. Denna går ut på att en yrkesgrupp under vissa perioder allierar sig med andra yrkesgrupper, i syfte att stärka den egna positionen och även att höja den egna yrkesgruppens status, i väntan på att själv kunna uppbringa tillräckliga resurser för att inhägna sitt eget kompetensrevir.

5. Redovisning av empirin

Vi har valt att redovisa vår empiri utifrån följande fyra teman vilka framkommit ur analysarbetet: ansvar för anmälningsskyldigheten, kunskap och tillämpning av anmälningsskyldigheten, hinder och dilemman för tillämpning av anmälningsskyldigheten samt samverkan. För enkelhetens skull, och för att inte riskera identifiering, har vi valt att skriva om alla kuratorerna i femininum, dvs. vi betecknar alla kuratorerna som "hon". För läsbarhetens skull, kommer vi även att i fortsättningen beteckna rektor som "han".

Vi vill inleda vår empiriredovisning genom att kort presentera hur samarbetet kring grundskolekuratorerna är upplagt, samt hur organisationen kring sociala skolfrågor ser ut i kommunen. Det finns totalt tio grundskolekuratorer i kommunen, av vilka några arbetar på ett flertal skolor. Kuratorerna har arbetat på skolorna från ett till 25 år. Det existerar ett utvecklat samarbete alla kuratorerna emellan, i form av att de träffas var tredje vecka på s.k.

skolkuratorgruppsmöten. Syftet med dessa träffar är att få stöd av varandra, att hålla sig ajour med utvecklingen inom kommunen samt att utveckla ett likartat förhållningssätt till både det kurativa arbetet på skolorna, och samarbetet med socialförvaltningen. På dessa möten diskuteras inga enskilda elevärenden, utan alla diskussioner sker på en generell nivå. Det finns även ett utvecklat samarbete mellan de olika grundskolorna och socialförvaltningen, då främst med familjeenheten och barn- och ungdomsgruppen. Detta tar sig t.ex. uttryck i att det på alla grundskolorna regelbundet hålls gemensamma möten mellan representanter för elevvården och representanter för socialtjänsten. På dessa möten kan man ta upp enskilda elevärenden, och även bjuda in elevers föräldrar vid behov. På en enstaka skola förekommer även regelbundna möten mellan elevvårdspersonal och polis.

Kommunen som helhet har dessutom i september 2004 antagit en handlingsplan gällande hur kommunanställda skall agera vid misstanke om sexuella övergrepp och misshandel där barn eller ungdom är den utsatta. Vid utarbetandet av denna handlingsplan har bl.a. socialtjänsten, barn- och ungdomspsykiatri, vuxenpsykiatri, polisens familjevårdsenhet samt barn- och utbildningsförvaltningen funnits med som referenser. Ändamålet med handlingsplanen är förutom att definiera sexuella övergrepp och misshandel (man utgår från Kommittén mot barnmisshandels definition, ur SOU 2001:72), även att ge konkreta råd hur man som enskild tjänsteman ska agera, och vem man ska kontakta vid misstanke. Applicerat på skolan, så redogörs i handlingsplanen att den enskilde tjänstemannen alltid skall kontakta elevvårdsteamet, eller någon representant för elevvårdsteamet, vid misstanke. Om detta inte är möjligt inom rimlig tidsrymd, hänvisas tjänstemannen att vända sig direkt till socialtjänsten, antingen för att lämna in en anmälan eller endast för oidentifierad konsultation med socialtjänsten. Den enskilde läraren, eller elevvårdsteamet, skall inte i mycket allvarliga situationer vända sig till barnets familj före kontakt tas med socialtjänsten, utan vända sig direkt till socialtjänsten som sedan fattar beslut om eventuella åtgärder i fallet. En eventuell muntlig anmälan skall alltid följas av en skriftlig motsvarande, undertecknad av rektor. Rektor och elevvårdsteam är även ansvariga för att berörda parter får det stöd de behöver, i form av uppföljning eller samtal med kurator. Något som starkt betonas i handlingsplanen, är att för att barnet inte ska behöva berätta samma sak flera gånger, så skall en eventuell anmälan alltid göras utifrån de första uppgifterna som barnet lämnar ifrån sig. Om uppgifterna om övergrepp kommer från kompisar eller andra, skall skolan (förslagsvis kurator) prata direkt med barnet innan kontakt tas med socialtjänsten.

5.1 Tema 1 – Ansvar för anmälningsskyldigheten

Under detta inledande tema har vi samlat information som har med ansvarsförhållanden och beslutsgången kring anmälan att göra, hur man agerar på de enskilda skolorna och hur man resonerar kring dessa frågor.

5.1.1 Ansvarsförhållanden och beslutsgången kring anmälan

Skolorna har ett liktydigt förfaringssätt att arbeta med i denna viktiga fråga, även om det i något fall finns en annan ansvarsfördelning. Övervägande menar kuratorerna att det alltid är rektor som har det yttersta ansvaret för en anmälan till socialförvaltningen. Ärendet blir i regel föremål för elevvårdsteamet då det inte handlar om en akut situation som kan resultera i att kurator själv får göra en muntlig anmälan till socialförvaltningen. Då det inte är en akut situation tas ärendet upp i elevvårdsteamet för diskussion. Vad man beskriver är att man är ett team runt beslutet att anmäla. Vi har funnit att elevvårdsteamet utgörs gemensamt på samtliga skolor av rektor och kurator, som har ett tätt samarbete i elevfrågor. Därefter beror det på vad det handlar om för problematik kring eleven i det enskilda fallet om vilka som ytterligare medverkar i elevvårdsteamet. Skolsköterska, skolpsykolog och lärare kan medverka i elevvårdsteamet om det handlar om medicinska problem eller fysiska skador, psykologiska problem eller att det är läraren som har uppmärksammat elevens privata problem eller att eleven behöver någon form av extra undervisning. Sedan kan det tillkomma syokonsultent om det är fråga om äldre elever, och specialpedagog i vissa fall. Elevvårdsteamet utgör ett team och vid föremål för anmälan lyder underskriften rektorn gör, ”på elevvårdsteamets uppdrag via rektorn”.

Resonemanget kring att det är rektor som undertecknar anmälan är att ingen enskild personal ska behöva göra en anmälan. Personal som kurator och lärare ska även i fortsättningen arbeta med barnet och det är viktigt att den relationen är bra i framtiden då det kan uppstå ett förtroendeproblem om en enskild person skriver under anmälan.

Gällande tidsspannet från misstanke till anmälan kan det röra sig från akuta ärenden till ärenden som tar månader och år.

”Ja, det är väldigt olika. Det kan vara väldigt akut och det kan ta månader och år. Alltså från det att någon personal blir orolig för någon elev, men att det inte alls är på den nivån att det behöver

anmälas utan att det är en oro som stegras på något sätt. Det kan gå flera årskurser kanske från första oron till en anmälan.”

Ovanstående citat är representativt för de flesta kuratorerna, genom att så många menar att det ofta handlar om en mer eller mindre långvarig process fram till anmälan – det är sällsynt med akuta fall som anmäls direkt.

5.1.2 Analys av Tema 1

Vi kan konstatera att det rent övergripande tillämpas ett liknande förfaringssätt gällande ansvarsgången för anmälningarna, med undantag av ett par skolor. Gemensamt är att ansvaret för den formella anmälan till socialförvaltningen ligger på rektorn, samt att beslutet att anmäla alltid fattas gemensamt av elevvårdsteamet. Det handlar alltså om ett gemensamt beslut, där man undviker att peka ut någon specifik anmälare.

Ett argument från skolornas sida för detta agerande är att man på detta sätt skyddar relationen mellan lärare och elev, samt även mellan kurator och elev. Vi kan dock se ett eventuellt problem med detta förfarande, nämligen att det kan finnas risk att den enskilde läraren tror att praxis med att elevvårdsteamet har huvudansvaret för att utföra själva anmälan, resulterar i att det personliga tjänstemannaansvaret för att anmäla lyfts bort, eller med andra ord, delegerats till elevvårdsteamet. Detta kan dock aldrig vara fallet, eftersom anmälningsskyldigheten är absolut. Socialstyrelsen (2004) påpekar i sina riktlinjer gällande anmälningsskyldighet även att ”tjänstemannens egna ansvar för att se till att en anmälan verkligen görs kvarstår även om en överordnad person åtar sig detta eller eventuellt förbjuder honom eller henne att kontakta socialnämnden.” (Socialstyrelsen, 2004, s.38). En annan risk som kan uppstå är enligt vår åsikt att läraren kan tolka förekomsten av ett elevvårdsteam, skolsköterska eller kurator, såsom att det befriar läraren från allt ansvar för att själv upptäcka och vidarebefordra uppgifter om elevers psykosociala problem, i och med att man antar att hela den biten ligger på elevvårdsteamets bord. Detta är dock inte fallet på de skolor som vi undersökt, snarare tvärtom, för trots att vår undersökningsort har goda förutsättningar för att utföra psykosocialt arbete i skolan, då det finns kuratorer på samtliga skolor, så vill vissa lärare snarast ta ett stort ansvar för att själva lösa vissa enskilda elevers problem, samt även grupproblemmen i klasserna. Det förekommer dessutom att vissa lärare tar ett stort personligt ansvar för frågor som egentligen hör till föräldrarnas ansvarsområde. En kurator nämner exempelvis att det förekommit fall då elever kränkts inom olika kommunikationsforum på Internet, såsom

Lunarstorm, och att föräldrar då har vänt sig till skolan med krav på att man ska lösa dessa konflikter inom skolans ram. Vissa lärare tar även på eget initiativ upp liknande frågor på lektionstid, vilket enligt kuratorn tar alltför stor tid och energi ifrån det pedagogiska arbetet.

5.2 Tema 2 – Kunskap och tillämpning av anmälningsskyldigheten

Under detta tema har vi samlat empirin kring hur kuratorerna definierar och tolkar begreppet ”barn som far illa”, hur man hanterar anmälningssituationen, i vilket skede man kontaktar socialtjänsten, samt vilka typer av ärenden det handlar om.

5.2.1 Hur tolkas begreppet ”barn som far illa?”

Kuratorerna är rörande överens om att när man talar om att ett barn far illa är det ett vitt begrepp och det kan handla om att fara illa i skolan som institution eller i hemmiljön, dock associeras begreppet övervägande till att barnet har någon form av social problematik i hemmet. Det kan handla om att barnet far illa antingen pga. eget beteende, vilket är vanligare bland de äldre barnen, eller pga. annan person såsom förälder. Återkommande begrepp bland kuratorerna för att klarare uttrycka hur dom definierar barn som far illa är misshandel, missbruk, kriminalitet, övergrepp, verbala kränkningar, hedersrelaterat våld eller att inte få sina grundläggande behov tillgodosedda.

Dåskolornas problematik varierar kraftigt, beroende på hur den psykosociala situationen ser ut i skolans elevupptagningsområde, förekommer även definitioner som tar upp att föräldrar försummar sina barn pga. att de inte har tid för barnet då de arbetar för mycket.

”När barn far illa, det är när barnen själv sänder ut signaler om att de mår dåligt på något sätt. Det handlar sällan om en enda, speciell situation, utan det är när man lägger ihop de olika intrycken av barnet till en helhet, dvs. det egna intrycket av barnet, samt signaler från personal, föräldrar och kompisar. När barn inte klarar av att hantera saker själv.”

Kuratorn nedan har upplevt stora förändringar på sin skola under sin tid som kurator:

”Förut var det så att det fanns en blandning av elever som mår bra och de som mår sämre. De flesta mårde då helt okej och så var det några som mårde dåligt. Det fanns en tydlig gräns emellan dom. Som det är nu består skolan till största delen av invandrare som kommer från svåra förhållanden, taskiga förhållanden. Här finns idag barn som mår jättedåligt, verkligen mår jättedåligt och barn som mår dåligt och snarare ett fåtal som mår riktigt bra. /---/ De svenskar som

bor här är splittrade familjer. För tjugo år sedan så kunde jag urskilja vilka elever som mådde riktigt dåligt, och tänka dom här måste jag ta hand om. Idag blir man översvämmad av elever som man borde göra en insats för. Därmed inte sagt att man borde anmäla till någon myndighet, men man borde göra något för dom om man säger så”

Ovanstående citat visar klart på den sociala belastning som finns på vissa håll i kommunen, och vilka konkreta uttryck det kan föra med sig för eleverna, då föräldrarna drabbats av långvarig arbetslöshet, utanförskap och depression.

5.2.2 När anmäler kurator till socialtjänsten?

Det framgår att flertalet anser att ett samarbete mellan familjen och socialtjänsten på frivillig väg är att föredra framför en direkt anmälan till socialtjänsten från skolans sida. Någon beskriver det som att skolan kan ses som en brygga mellan dessa parter och menar att det är att föredra att motivera familjen till att frivilligt söka sig till socialtjänsten för att ta emot hjälp. Detta främjar de fortsatta relationerna mellan skolans aktörer, föräldrar och barn. Att bli anmäld till socialförvaltningen är dessutom en för familjerna en mycket negativ upplevelse, uppger ett flertal av kuratorerna. Dessutom framgår att det många gånger är svårt att avgöra om en anmälan skall komma till stånd då man även måste överväga vad det finns för skyddsfaktorer samt riskfaktorer runt barnet. Det kan exempelvis finnas någonting i barnets familjebild som är väldigt bra och som uppväger det som är dåligt kring barnet. Flertalet av våra informanter framhåller att det är en bedömningsfråga då det gäller när det är befogat att anmäla.

Kurator på en socialt belastad skola:

”Det handlar om vanskötsel, vanvård, smutsiga, oroliga, trötta, aldrig får frukost. Oftast rör det sig inte om en sak utan om flera och så har vi ju fördelen att vi har kanske fyra, fem syskon här på skolan. Det funkar inte på någon av dom, dom kommer sent varje dag, säger att mamma är mycket ledsen hemma, de kan ha löss alla barnen och det bli aldrig åtgärdat hur vi än har kallat [föräldrarna]. Det är inte vanligt att det kommer någon blåslagen utan det är det här smygande, man har jobbat och det går trögt och till sist så markerar vi, när jag känner att vi på skolan har gjort allt vad vi har kunnat och det rör sig om hemmiljön då är det absolut min skyldighet att se till att det barnet får någon annan hjälp. Sedan jobbar vi parallellt: socialförvaltningen jobbar med föräldrarna och jag med barnet.”

I en akut situation där man misstänker att barnet far illa pga. att föräldrarna misshandlar barnet eller att barnet har utsatts för övergrepp är exempel på situationer där skolan tar direkt kontakt med socialförvaltningen. Samtliga kuratorer framhåller även och är mycket tydliga med att endast misstanken alltid är tillräcklig för anmälan.

En kurators beskrivning när hon anser att det är fara för barnet och det därmed anses vara en akut situation:

”Antingen i en akut situation, när ett barn kommer och visar att det är slaget på ett sådant sätt så att man riskerar att det är farligt att gå hem eller ett barn kommer och säger att 'idag går jag inte hem, jag gör inte det, för jag är rädd.'.../ Det kan vara en förälder som inte kan vara förälder, som inte fungerar som förälder, som är inne i ett akut missbruk om det bara finns en förälder exempelvis. Ett akut missbruk, psykisk sjukdom eller något annat där vi vet säkert att den här föräldern kan inte ta hand om sitt barn, barnet far illa./.../ Och det känns på den eleven att det är rätt, att det här barnet inte kan koncentrera sig, inte kommer ihåg saker, inte är med, och inte kan hantera situationen själv. Vi har många barn som far illa materiellt och så men dom klarar sig alldeles utmärkt, alltså riktiga rännstensungar, maskrosbarn.”

Liknande åsikter framförs av ett flertal andra kuratorer. I och med att flera av skolorna är socialt mycket belastade, så är det sällan ett barn anmäls pga. rent materiella brister, eftersom kuratorerna menar att socialtjänsten inte kan göra så mycket åt familjesituationen. Man är dock noga med att följa upp de barn som uppvisar tecken på omsorgssvikt.

5.2.3 Var finner kuratorn stöd i att ta steget till att anmäla?

Kuratorerna menar att de inte sitter och läser i lagtexten dagligen för att finna stöd i tillämpningen av anmälningsskyldigheten, flera uppger dessutom att de tidigare har arbetat inom socialtjänsten och uttrycker en säkerhet gällande när lagen skall tillämpas då de tidigare arbetat nära det lagmässiga förfarandet. Någon uttrycker att socialtjänstlagen är viktig när man pratar med övrig personal på skolan som också har anmälningsskyldighet för att uppmärksamma att var och en som ser något skall föra detta vidare till kuratorn och inte försöka att lösa det på egen hand. Det kan även vara ett stöd vid samtal med föräldrar i svåra situationer när en anmälan måste ske. En av kuratorerna menar att hon kan hävda att om hon inte gör en anmälan så bryter hon mot lagen och sköter inte sitt jobb. Vid sådana tillfällen kan det vara ett stöd att anmälningsskyldigheten finns.

Uppfattningar av att verkligheten, samhället har förändrats så att det är svårt att finna stöd i lagstiftningen för dagens problematik liksom att lagen är en ramlag och saknar detaljer och inte ger svar på alla situationer är också synpunkter som kommer fram. Samtliga menar att lagtexten är en tolkningsfråga och någon uttrycker det som att det finns risk för att man varken får stöd av skollagen eller socialtjänstlagen, utan att man istället faller mellan stolarna.

Kuratorerna har dubbel lagstiftning att ta hänsyn till, de är anställda av barn- och utbildningsförvaltningen och sorterar under skollagen. Sedan är det socialtjänstlagen, som en kurator uttrycker det:

”Sedan socialtjänsten, visst jag kan ju dom reglerna och praxisen där som jag behöver känna till men, jag skiljer ju noga på vad som är mitt ansvarsområde och vad som är soc. Det dom får av oss får dom ta hand om, dom får ansvara för att utredningar öppnas och avslutas på ett bra sätt /.../ Men vi har skollagen som vi följer och utgår ifrån, och ja, jag tycker att jag får bra information och det beror på att jag har ett bra samarbete med min rektor.”

De beskriver vidare att de beslut som fattas gällande anmälan i praktiken görs med förankring av att man diskuterar ärenden aidentifierat och finner stöd i det kontaktnät av elevvårdsteam, socialförvaltning och kuratorskollegor som man samarbetar med. Samt den månatliga handledningen samtliga kuratorer har tillsammans i grupper med en psykolog.

5.2.4 Olika typer av anmälningar

Kuratorerna menar att man kan göra en viss skillnad på anmälningarna till socialförvaltningen. Det finns regelrätta anmälningar till socialförvaltningen enligt 14 kap 1 § andra stycket gällande barn som misstänks fara illa av någon anledning. Den andra typen som även den sorteras som anmälningar till socialtjänsten enligt 14 kap 1 § andra stycket är frånvaroanmälningar. Då skolplikten påbjuder att eleven skall vistas i skolan och inte tillåts ha mer än 100 frånvarotimmar görs en anmälan vid hög frånvaro hos eleven. Frånvaro är som en kurator uttrycker det, ett tecken på att det är något som inte fungerar kring eleven, hon menar vidare att det kan vara en misstanke om att eleven går på droger eller i alla fall ligger i riskzonen. Anmälan kan även ske om en elev plötsligt inte kommer överhuvudtaget till skolan.

Den tredje typen av anmälningar till socialförvaltningen som egentligen inte är en anmälan enligt 14 kap 1 § andra stycket utan istället ett informationsmöte av skolan och socialtjänsten är när skolan bjuder in föräldrar och socialförvaltning för att parterna skall mötas för att föräldrarna förhoppningsvis med mötet som språngbräda på frivillig väg skall upprätta en kontakt med socialförvaltningen. Någon av kuratorerna betonar även att socialförvaltningen kan erbjuda stödmöjligheter som inte inbegriper att föräldrarna behöver bli registrerade. Då man prioriterar att föräldrarna skall söka hjälp på socialtjänsten frivilligt bjuder man in föräldrar och socialtjänst till skolan för att kontakt på frivillig väg skall upprätthållas. Många beskriver att de har som policy att föräldrarna alltid skall ha denna möjlighet innan en anmälan görs till socialtjänsten, men det betonas att det naturligtvis beror på vad det handlar om. Förtydligas skall att dessa inbjudna möten med föräldrar och socialtjänst inte av alla kuratorerna räknas med i skolans statistik över anmälningar.

Antalet anmälningar som gjordes under 2003 varierar stort mellan skolorna, från en anmälan till 22 stycken. Det är dock olika åsikter bland kuratorerna om vad som egentligen räknas som en anmälan – vissa ser de tillfällen då man sammankallar föräldrar och socialtjänsten till ett gemensamt möte på skolan som en anmälan, andra gör det inte, utan ser mötena istället som en typ av mellanväg som i sig kan förebygga en anmälan. Vi har inte heller fått uppgifter om ifall att man från socialtjänstens sida uppfattar dessa gemensamma möten som regelrätta anmälningar eller ej.

5.2.5 Analys av tema 2

Alla kuratorerna har en klar definition av begreppet ”barn som far illa” – man tar upp tunga frågor som misshandel, övergrepp och omsorgssvikt, vilket väl överensstämmer med Kommittén mot barnmisshandels tolkning av begreppet. Samtidigt uppfattar och tolkar kuratorerna begreppet utifrån den specifika problematik som de möter bland barnen på den egna skolan. Vi uppfattar kuratorerna som väl förankrade i det tankesätt som förordas i lag och utredningar, dels gällande synen på vad som ska räknas som t.ex. barnmisshandel, dels gällande den konkreta tillämpningen, dvs. att det räcker med en misstanke för att anmäla. Vi upplever kuratorerna som mycket insatta i den problematik det handlar om. En orsak till detta kan vara att ett flertal av kuratorerna tidigare har arbetat inom socialtjänsten, en annan att flera har en så pass lång arbetserfarenhet som kurator, att de känner en säkerhet hur lagen skall tillämpas. Lagen upplevs som ett stöd i arbetet både gentemot annan skolpersonal samt i arbetet med föräldrarna.

Samtidigt är lagen enbart en ramlag, vilket omöjliggör detaljreglering, och dessutom förändras samhället så snabbt att det finns risk för uppkomsten av problematik som man inte tidigare förutsett, och som man därför kan ha svårt att komma åt genom traditionella insatser. Ett exempel på detta är hedersproblematiken, och den stora segregationen. Vi uppfattar det som att denna kommun ansträngt sig att skapa ett antal olika samverkansforum, med det specifika syftet att kunna åtgärda och förebygga en del av de tunga sociala problemen i kommunen. Samarbetet mellan skola och socialtjänst utgör en viktig del i denna process, likaså det samarbete som finns mellan skola, socialtjänst och polis på vissa skolor. Vi uppfattar också det som att denna samverkan verkligen genomsyrar även en majoritet av de skolor vi undersökt. Gång på gång betonar kuratorerna att de finner stort stöd i sina elevvårdsteam, framför allt genom det täta samarbetet med rektor och skolsköterska. Vi har även upptäckt i vår undersökning att kuratorerna ser det som mycket värdefullt att ha möjligheten att rådgöra med socialtjänsten, och att de flesta kuratorerna känner att denna samverkansform fungerar bra i praktiken, mycket för att man faktiskt konkret träffas på regelbundna möten där man har möjlighet att resonera kring olika aktuella ärenden och att man har ett ansikte på den som man kan vända sig till (jfr med Sundell och Flodins (1997) klassificering av faktorer som utgör en viktig förutsättning för fungerande samverkan, nämligen tid, en stödjande miljö samt en sammanhållen struktur genom t.ex. regelbundna, personliga möten). Även det att kuratorn har möjlighet att tillkalla socialförvaltningen och föräldrar på ett gemensamt informationsmöte om socialtjänstens möjligheter till stöd ses som värdefullt och detta förfaringssätt tillämpas på alla skolor. En annan viktig stödmöjlighet utgörs av kuratorsträffarna, där det finns möjlighet att diskutera oidentifierade ärenden och olika problem i allmänhet, t.ex. hur man gemensamt ska angripa nya barn- och ungdomsfenomen i samhället.

5.3 Tema 3 – Hinder och dilemman för tillämpning av anmälningsskyldigheten

Under detta tema fokuserar vi på vilka hinder som kan finnas gällande samverkan mellan kuratorerna och andra yrkesgrupper, framför allt skolsköterskan. Vi redovisar hur kuratorerna ser på sekretessfrågor samt vilka dilemman de kan uppleva i samband med anmälningsskyldigheten.

5.3.1 Fördelar/nackdelar med anmälningsskyldigheten

De argument kuratorerna framhåller är att anmälningsskyldigheten är ett tydligt instrument, ett skydd som barnet behöver som det skall vara en plikt att följa. Dock kan det uppstå svåra relationssvårigheter efter anmälan, en risk man får ta menar kuratorerna, kuratorns egen relation till eleven är inte det viktiga utan det faktum att eleven far illa. Några beskriver hur kuratorn har blivit föremål för ett syndabockstänkande från föräldrarna som har mist förtroendet för skolan då de känt sig kränkta och känner sig som dåliga föräldrar efter att en anmälan blivit gjord till socialförvaltningen. Föräldrarna uppfattar det som att kuratorn förstör och vill skada familjen, vidare kan de förbjuda sitt barn att komma till kuratorn. Vissa föräldrar har reagerat starkt på den sekretess som kuratorn har och kan inte förstå att kuratorn inte kan berätta för dem vad deras barn och kuratorn har samtalat om. Barnet har dock fortsatt att komma utan föräldrarnas vetskap till kuratorn för att prata, men kuratorn menar att hon inte känner sig tillfreds att arbeta under sådana förhållanden, men hon har inget val, hon arbetar för barnets bästa. En kurator beskriver att i extrema fall har det även hänt att föräldrarna ansöker om att få byta skola då de tycker att skolan har gjort fel, istället för att stanna kvar och lösa problemet. Kuratorn kan förstå att känslan av utsatthet från vårdnadshavaren sida är stark, och att en anmälan från kuratorn uppfattas såsom en anmälan mot föräldrarnas tillkortakommanden på något sätt.

Vidare beskriver kuratorn de föräldrarna som välkomnar en anmälan:

”... dom känner att dom har målat in sig i ett hörn, hamnat någonstans där dom inte längre förmår och att det då är ett bra verktyg att man kan anmäla detta. Så det är både och.”

5.3.2 Sekretess som hinder för samarbete

Ett fåtal kuratorer uppger att de inte samarbetar med skolsköterskan. Anledningarna är att de inte arbetar på samma tider eller inte har sina arbetsrum i anslutning till varandra. Ytterligare ett hinder för samarbete har tillkommit under de senaste sex månaderna i kommunen, genom ett ifrågasättande från vissa håll om huruvida samarbete bör ske eller inte mellan kurator och skolsköterska med anledning av att skolsköterskans sekretess är mycket stark. Sammantaget har nästintill samtliga kuratorer inte märkt av att denna uppmaning till skolsjuksköterskan om att inte samarbeta har tagit sig uttryck i praktiken, utan samarbete utifrån olika verksamhetsområden, hälso- och sjukvårdslagen respektive socialtjänstlagen, har fortsatt då

kuratorerna menar att kurator och skolsköterska måste kunna samarbeta för att kunna utföra sitt arbete för barnets bästa.

Kuratorerna värnar starkt om samarbetet med skolsjuksköterskan:

”Sekretessen mellan kurator och skolsköterska har man diskuterat mycket på senare tid, och egentligen får vi inte lov att prata elever med varandra, men det gör vi, det vore fullständigt ohållbart att kunna samverka kring elever och hjälpa dom om vi inte får lov att prata. /.../ Men vi får ju hålla i minnet varför vi pratar med varandra, i vilket syfte vi gör det och vilken information som är viktig för den andre att ta del av. Där lämnar vi heller inte ut förtroende och sådana saker, men vi måste kunna samarbeta.”

”... sekretessen är det ett hinder, men det finns ju sätt att kringgå den. Är det till gagn för eleven kan man alltid kringgå sekretessen, man kan prata med mamman. Jag har aldrig tyckt att sekretessen är ett problem, det är vi som gör det till ett problem i så fall. För det handlar om ett medgivande och sedan så har man det. Man kan prata med mamman eller be henne skriva under ett papper, är det ok att jag pratar med ja, vem det nu är.”

”Vi har rätt så mycket samarbete kan man säga, hon har sitt rum här borta. Dock finns det ju en sekretess som kan kännas som ett hinder ibland. Men det hindrar inte ett samarbete, definitivt inte. Vi har ju diskuterat det här med sekretessen, jag tycker inte att det är något direkt hinder. Man kan säga så här också att om det är så att sekretessen ligger där som ett hinder så kan man ju säga att skolsköterskan kan kanske jobba mer med den eleven, än vad jag gör. Vi har ju så pass många ärenden att jobba med att det kan ju hända att man säger att skolsköterskan har mer information som hon vill hålla på så kan det vara så att hon är mest lämplig att jobba vidare på det ärendet. Så det blir sällan något hinder egentligen. /.../ Har elevärendet kommit till elevvårdsteamet, så tar vi det som ett team. Och det utgår vi från att föräldrarna gör också Det är elevvårdsteamet som jobbar med detta. Det har lyfts från läraren till elevvårdsteamet och detta pratar man med föräldrarna om, men sedan om det är skolsköterskan eller jag, det tycker jag är likgiltigt.”

Kuratorerna ser mer på sekretessen som ett teoretiskt hinder, än som ett hinder i det praktiska arbetet. De är klart och tydligt medvetna om sekretessfrågor, och reflekterar mycket kring dessa, vidare tar de hänsyn till sekretessen i den praktiska verksamheten, genom att t.ex. försöka skydda den enskilde elevens identitet vid diskussioner och rådfrågningar med olika parter, t.ex. lärare. Sekretessförhållandet mellan kurator och skolsköterska är dessutom speciellt, genom att skolsköterskan har en starkare sekretess. Detta betyder dock inte så stora

skillnader rent konkret, genom att båda parter strävar att enbart lämna ut information i den mån det är till fördel för det enskilda barnet.

5.3.3 Sätt att samarbeta med skolsköterskan

Kuratorerna framhåller att de arbetar med barnet i centrum och att det krävs att all skolpersonal samarbetar kring barnet i skolan. Samarbetet med skolsköterskan kan bl.a. ta sig uttryck i att skolsköterskan vänder sig till kuratorn då hon vid sina regelmässiga hälsokontroller även har hälsosamtal där det ingår att prata om hur barnet mår och hur barnet har det i hemmet. Här kan skolsköterskan upptäcka att eleven behöver prata med kuratorn. Vice versa tar kurator kontakt med skolsköterskan vid upptäckten av fysiska skador. En kurator menar att skolsköterskan som hon samarbetar med skulle vid upptäckten om att ett barn var slaget ta kontakt med kurator så att hon kunde ta kontakt med socialförvaltningen. Hon menar vidare att hon och skolsköterskan samverkar för barnets bästa.

Dock värnar kuratorerna om sitt speciella kompetensområde som kurator. Några menar att deras specifika kompetens kan riskera att komma i skymundan i skolan vid samarbetet mellan kurator och skolsköterska i de fall då ärendefördelningen mellan dem två inte fungerar. Det framgår att det skiljer sig mellan skolorna på denna punkt. På någon skola fördelas ärendena mellan kurator och skolsköterska efter kompetens på så vis att de båda för en dialog med varandra, med godkänt samtycke från eleven. Dock inte på andra skolor där det framkommer att skolsköterskan vid upptäckten av att någon form av social problematik eller elev som är i behov av samtal själv tar hand om detta. Det blir således en sned fördelning av ärendena utifrån kompetens.

”Svårt för kuratorn att hävda sig, därför en fördel att tidigare ha arbetat på socialförvaltning för att ha tidigare erfarenhet att luta sig tillbaka mot. /.../ det blir väldigt tydligt att dom [skolsköterskorna] inte har den sociala kompetensen vi har. Dom vet inte utbudet, vad dom kan erbjuda, nej. Det är farligt att sitta med ett litet barn för länge i samtal utan att kanske ha en strategi som vi kanske har på ett annat sätt i våra samtal. Man lägger ju alltid upp ett samtal och en bedömning, det är ju ändå vår profession, så det kan jag känna att det måste vi vara rädda om ”

En kurator talar om samma sak men relaterat till sin egen profession, sin egen kompetens där hon menar att hon kan inte låta ärendet gå för långt utan vill snabbt lämna över till socialförvaltningen då det hänt ett barn något allvarligt.

”Det är ju viktigt att man inte fördärvar utredningen och pratar sönder den, det är viktigt. Ett barn ska inte behöva berätta fler gånger om samma sak, till slut säger dom ingenting. Små barn säger det kanske en gång, i bästa fall kanske två. Det är viktigt att vi har en viss rutin på det här.”

Ovanstående åsikt harmonierar med de riktlinjer som finns i kommunens handlingsplan, genom betoningen på att barnet inte skall behöva berätta vad det varit med om till ett flertal personer. Det varierar dock mellan skolorna vem som i praktiken tar hand om dessa samtal – kuratorn eller skolsköterskan. Handlingsplanen tar inte ställning till vem som skall ta hand om dessa barnsamtal, det står att kuratorn ”förslagsvis” skall göra detta, med det är inget krav.

5.3.4 Analys av tema 3

Alla kuratorerna ser anmälningsskyldigheten som en klar fördel och som ett stöd, då den är en absolut skyddslag för barnets bästa. Samtidigt kan naturligtvis tillämpningen av den leda till bristande förtroenden samt relationsproblem i relationen till barn och föräldrar. Kuratorerna har försökt lösa detta dilemma genom att alltid i den inledande kontakten med barnet påpeka att kuratorn har anmälningsplikt gällande eventuell information som barnet ger henne, och att barnet själv inte har möjlighet att påverka vad som ska anmälas eller inte, utan enbart den möjligheten att välja hur mycket han eller hon vill berätta för kuratorn i fråga. Vi har märkt att trots detta, väljer många barn att ändå anförtro sig till kuratorn. Uppstår det då lägen när kuratorn känner att hon måste lämna in en anmälan, och barnet motsätter sig detta, så uppger flera av kuratorerna att de lägger ner mycket arbete för att stötta och motivera barnet till att acceptera att en anmälan måste göras, detta för att försöka förebygga att relationen kollapsar efter att en anmälan lämnats in. Det tas också upp av kuratorerna att de naturligtvis finns kvar för barnet även efter att en anmälan gjorts, de kan stödja barnet i utredningsprocessen och förklara vad som händer. Det handlar givetvis om vilken typ av problematik det handlar om – rör det sig om misshandel och andra grova former av övergrepp och omsorgssvikt, lämnar elevvårdsteamet in en anmälan direkt.

Vi har även reagerat på att man på alla skolorna så starkt betonar vikten av att samarbeta med föräldrarna i ärendena kring barnen, med undantag för de fall då föräldrarna själv är misstänkta för övergrepp gentemot barnet. Detta ser vi som mycket positivt, framför allt genom att flera skolor så tydligt tar ansvar för att fungera som stöd och brygga i kontakten mellan föräldrar och socialtjänsten. Man försöker att så långt det bara går, främja relationerna till föräldrarna och medverka till att föräldrarna frivilligt tar emot den hjälp som

socialförvaltningen anser behövas. Vi ser på skolorna som mycket flexibla, med möjligheter att anpassa sina arbetsmetoder efter vårt samhälle, som ständigt är i förändring. Man har en så som vi ser det nödvändig helhetssyn kring det utsatta barnet, där man inte ser skolan som en lärande institution med enbart pedagogiskt ansvar. En kurator tar t.ex. upp att det på hennes skola finns så stora problem p.g.a. utanförskap och fattigdom hos en stor del av elevernas familjer, vilket tar sig så pass tydliga uttryck i elevernas beteende, att de helt enkelt riskerar att slås ut från samhället ifall de inte lär sig andra beteendemönster. Här menar hon att skolan har ett stort ansvar, främst genom i att symbolisera ett slags grundtrygghet för eleverna, och därigenom även få eleverna att inse att de för sin egen framtids skull måste lära sig att kommunicera på andra sätt än genom psykiskt eller fysiskt hot och våld.

Vi har identifierat två hinder i samverkan mellan kurator och skolsköterska, som vi tycker är värda att ta upp. Det första är av rent praktisk karaktär, nämligen att man inte arbetar på samma tider, eller att man inte har sina arbetsrum i anslutning till varandra, något som omöjliggör en regelbunden dialog kurator och skolsköterska emellan. Flera av kuratorerna lyfter fram att samarbetet med skolsköterskan i hög grad underlättas av att man på ett naturligt sätt träffas, genom att t.ex. ha sina arbetsrum nära varandra. En annan praktisk konsekvens är att eleverna inte behöver känna sig lika utpekade när de vill besöka kuratorn, genom att de utåt kan ge bilden av att istället besöka skolsköterskan vilket ofta anses som mindre genant. Att ha arbetsrummen i nära anslutning, leder även till att kuratorn och skolsköterskan lättare får en bild av vilka elever som besöker någondera av dem.

Det andra problemet rör sekretessen. Som vi tidigare redogjort i vår forskningsöversikt, lyder ju kuratorn och skolsköterskan under olika sekretesslagstiftningar. De flesta kuratorerna menar att detta i praktiken inte är något problem, eftersom de båda arbetar utifrån samma utgångspunkt – nämligen barnets bästa och omsorgen om det enskilda barnet. Vi ser det som själva förutsättningen för en fungerande elevvård att de olika parterna inom elevvården kan samarbeta med varandra, en åsikt som också framförs av flera kuratorer. Det leder enligt vår åsikt också till fler fördelar för det aktuella barnet, genom att barnet i fråga slipper bollas fram och tillbaka mellan de olika parterna. Vi ser det också som en säkerhetsfråga för barnet, eftersom kuratorn är ensam på skolan om att ansvara för psykosociala frågor, och var går egentligen gränsen mellan psykosociala symptom och psykosomatiska symptom? Därför är det nödvändigt med ett fungerande samarbete.

Sekretessen är ju i och för sig ett förklarligt hinder för att integritetskänsliga uppgifter skall spridas, men vi har funnit att den faktiskt inte utgör något hinder i den praktiska tillämpningen. Man kan lösa sekretessproblemen genom ett medgivande antingen från föräldrarnas eller från barnets sida, något som flertalet av kuratorerna såg som självklart. Det handlar mest om att finna de rätta rutinerna för hur man ska gå till väga så att det är till minst skada för alla inblandade parter.

5.4 Tema 4 – Samverkan

Under detta avslutande tema har vi samlat frågor kring samverkan, dels mellan kurator och andra yrkesgrupper inom skolan, dels mellan kurator och socialtjänst. Vi redogör för anställnings- och ansvarsförhållanden, vilka personalgrupper som främst uppmärksammar barn som misstänks fara illa, hur denna information når kuratorn samt hur hon går till väga i sitt fortsatta arbete med eleven.

5.4.1 Anställningsförhållanden

Kuratorerna är anställda av barn- och utbildningsförvaltningen vilket gör att de arbetar efter skollagen vilket flera framhåller som positivt. Att vara anställd av socialförvaltningen skulle kunna innebära att det förebyggande arbete som de upplever sitt arbete vara inte skulle kunna vara möjligt, detta eftersom kuratorn i högre grad än nu skulle ses som en myndighetsrepresentant, med möjlighet till tvångsåtgärder. Samarbetet med skolans övriga personal hade även det försvårats då samarbetet bygger på att personalen vågar dryfta problem med kuratorn och därmed kanske uppmärksamma ett barn som inte mår bra av någon anledning på ett tidigare stadium, då det annars skulle kunna upplevas eller i praktiken bli en regelrätt anmälan om personalen rådförde kuratorn, exemplifierar en informant. Flera menar att kontakten med elever och föräldrar som frivilligt söker upp kuratorn skulle bli en vacklande relation. Skolan fungerar i dag som en frizon för eleverna och kuratorn kan under dessa anställningsförhållanden utgöra ett stöd för eleven i en pågående utredning hos socialtjänsten, hjälpa eleven att orka delta i utredningen i fråga, menar en kurator.

En fördel med att vara anställd av socialförvaltningen, som dock tas upp av en kurator, är att man skulle ha socialförvaltningen i ryggen som ett stöd samt att man skulle ha en chef som är socialarbetare så att man har samma synsätt.

5.4.2 Vem uppmärksammar då barn misstänks fara illa?

Majoriteten svarar vem som helst. Personalen ses överhuvudtaget som engagerad. Det finns dock skillnader gällande barnens ålder - de yngre kommer till kuratorn oftast via sin klassföreståndare eller lärare, medan de äldre kommer själva. På enskilda skolor förekommer det också att rektorn har egna samtal med elever och föräldrar vid behov. Flera kuratorer påpekar dessutom att lärarna på låg- och mellanstadiet har större möjligheter att fånga upp signaler om att något inte står rätt till, genom att de arbetar närmare eleverna än vad som är fallet på högstadiet. Även personal som vaktmästare och fritidspersonal nämns i sammanhanget. Det tas dessutom upp önskemål om speciella rastvärdinnor, för några av de skolor där det inte finns idag.

”Jag tycker lärarna är rätt duktiga på att signalera, dom är små socialarbetare allihopa på denna skolan. Vissa är väl mer eller mindre intresserade av det men de säger till mig i alla fall så att de lägger över det på mig. Det är inte många som håller det för sig själv och själv försöker att lösa det. Det kan man inte göra här, vi har en öppen stämning här, vi har för mycket problematik för att man ska kunna sitta och vara duktig på sin kammare, det fungerar inte.”

Ett fåtal av kuratorerna har dessutom tidigare varit anställda på socialförvaltningen i samma stad, vilket gör att de kanske känner till det aktuella barnets familj sedan tidigare, och därmed lättare kan skapa sig en bild av situationen.

5.4.3 Samarbete mellan kurator och annan skolpersonal i sociala frågor

Samarbetet på skolorna varierar. På vissa skolor är det ett mycket tätt samarbete, med klar uppdelning mellan vad som är lärarnas respektive kuratorns uppgifter. Lärarna vet på dessa skolor att de kan ”lasta över” den sociala problematiken på kuratorn. En av kuratorerna konstaterar att lärarnas uppgift i första hand är att undervisa, samt att de har det tungt nog ändå i sin arbetssituation.

Den absoluta majoriteten av skolorna har klart utarbetade rutiner kring vem lärarna skall vända sig till vid oro för elever. På alla skolor inbegriper det att ta kontakt med representanter för elevvårdsteamet. På ett fåtal skolor tar lärarna upp frågor som dessa i sina egna arbetslag, innan de vänder sig till elevvårdsteamet. Lärarna kan då också välja att kalla in kuratorn för handledning och konsultation. Vilka som ingår i elevvårdsteamet varierar från skola till skola, men på alla utom en utgörs grundkärnan av kuratorn och rektor. Enskilda kuratorer påpekar

också vikten av att man från skolans sida håller sig ajour gällande olika sociala frågor, och att man håller sig uppdaterad kring vad som händer inom olika områden, t.ex. i arbetet mot hedersrelaterat våld. Det upplevs som viktigt att skolan är med och utformar t.ex. handlingsplaner, samt att man också tar sitt eget ansvar genom att t.ex. ta upp sociala problem till diskussion i klasserna.

5.4.4 Vilka kontakter tar kuratorn, i sitt sökande efter uppgifter om ett barn far illa?

Alla kuratorerna tar upp att kontakten med föräldrarna är oerhört viktig, utom självfallet i de fall då föräldrarna är misstänkta förövare. De försöker därför i första hand alltid kontakta föräldrarna för att få mer information om barnet. Det är först när den kontakten inte går att uppnå för att föräldrarna inte är tillmötesgående, som kontakt tas med socialförvaltningen. Samarbete med föräldrarna är annars själva grunden i allt arbete kring den enskilde eleven som misstänks fara illa.

Förutom att kontakta föräldrarna, försöker de flesta kuratorerna att få sina misstankar bekräftade från flera håll, förutom i de fall då det är klart och tydligt att det rör sig om ett akutläge (t.ex. vid misshandel). Det ses bl.a. som viktigt för både elevens bästa, som för rättssäkerheten att man samlar in sina uppgifter från så många håll som möjligt. Kuratorn kan även vända sig till lärarna för att få vissa uppgifter, kuratorn kan då själv välja om denne vill lämna ut orsaken till läraren eller ej.

”Lärarna är ju alltid en tillgång, att man kollar läget. Jag behöver ju inte berätta då om varför jag frågar om jag inte vill. Jag kan göra det om jag tycker att den läraren behöver vara uppmärksam på något speciellt. Jag kan be en gymnastiklärare titta om en elev är omklädd på gymnastiken till exempel, har man långärmat eller har man kläder med sig eller...”

Det ses även som en stor fördel ifall kuratorn är välkänd av eleverna, t.ex. genom att denne rör sig bland dem på rasterna eller finns med i vissa klassrumssituationer, som vid värderingsdiskussioner och liknande.

5.4.5 Samarbete med socialtjänsten

Alla skolorna har någon typ av samarbete med socialtjänsten, formerna varierar dock, men alla kuratorerna menar att de har möjlighet att t.ex. ringa och rådgöra tillsammans med

socialtjänsten kring avidentifierade ärenden. De flesta upplever också att detta fungerar bra, det finns dock någon enstaka kurator som har slutat att vända sig till socialtjänsten eftersom denne anser att kontakten inte lett till något positivt resultat. Majoriteten av kuratorerna försöker dessutom att vara en slags brygga i kontakten mellan det enskilde barnets föräldrar och socialtjänsten. Detta kan ta sig uttryck i att man från skolans sida bjuder in föräldrarna och representanter från socialtjänsten till ett gemensamt möte på skolan. Man kan göra detta i syfte att förebygga en anmälan, genom att försöka avdramatisera vad socialtjänsten står för och ge socialtjänsten en möjlighet att informera föräldrarna om vilka stöd- och serviceinsatser som man kan erbjuda, att det finns frivilliga insatser. En kurator uttrycker angående dessa möten:

”Och det tycker ju många låter jättehemskt liksom, usch nu har ni sladdrat för soc. Men vi vill etablera kontakt dom emellan för att socialtjänsten har möjligheter som vi inte har till regelbundna samtalskontakter och stöd i föräldraskapet. Det kan vi göra kortsiktigt men dom kan ha en längre kontakt, över loven till exempel när vi inte finns tillgängliga är det ännu viktigare.”

På flera av de mer socialt belastade skolorna har man även regelrätta gemensamma möten med socialtjänsten, det rör sig då oftast om en representant från ungdomsgruppen och/eller familjeenheten. På dessa möten finns det möjligheter att diskutera enskilda ärenden, samt att få återkoppling på t.ex. pågående utredningar. Det finns dock olika åsikter inom kuratorsgruppen hur väl återkopplingen fungerar. De flesta menar att de får bra respons när de väl kontaktar socialförvaltningen, men att man från socialtjänstens sida är dålig på att höra av sig. Framför allt ses det som ett bekymmer att socialtjänsten inte använder sig av skolan så pass mycket i utredningsarbetet som man skulle kunna göra. Man tycks förbise att skolan också efter att en anmälan är inlämnad, utgör en viktig resurs genom att barnen i de allra flesta fallen trots allt fortsätter gå i samma skola som tidigare. Dessutom är skolan uppgiftsskyldig enligt lag gentemot socialtjänsten. Det finns också åsikter om att det är svårt att nå samsyn mellan skola och socialtjänst gällande vad som ses som ”tillräckligt” allvarligt att anmäla. Detta kan leda till att kuratorn på enskilda skolor känner sig pressad att fortsätta leta information för att underbygga en anmälan, vilket egentligen tangerar det utredningsförfarande som uttryckligen är socialtjänstens uppgift. Det tycks även som att de av kuratorerna som tidigare arbetat inom socialtjänsten, känner en större säkerhet i sina kontakter med socialförvaltningen, samt att de även är mer säkra på t.ex. läget gällande lagstiftningsfrågor.

5.4.6 Analys av tema 4

Den absoluta majoriteten av kuratorerna uppger att de har ett gott samarbete med resten av personalen på skolan, och att ansvarsuppdelningen gällande sociala frågor är någorlunda klar. Det finns dock ett par undantag, det mest framträdande är att det på en skola har ifrågasatts om skolsköterska och kurator skall samarbeta överhuvudtaget. Man grundar detta i att man har olika graden av sekretess. Detta har resulterat i att dialogen mellan kurator och skolsköterska kraftigt kringskurits, vilket i sin tur lett till att det idag saknas ett utvecklat samarbete dem emellan, med undantag av enskilda punktinsatser. Ett annat problem som nämns på ett par skolor, är att rutiner saknas kring att elevvårdsteamet som helhet skall stå bakom en anmälan, vilket gjort att kuratorn kunnat känna sig utelämnad i anmälningssituationen, och i de relationssvårigheter som i vissa fall blivit följden. Detta visar på ett vanligt problem – nämligen att det ofta är mycket svårt att i praktiken implementera kommunövergripande riktlinjer och handlingsplaner ifall att rutinerna på den egna arbetsplatsen sätter hinder i vägen.

Vad gäller kontakten med socialtjänsten så tycker vi oss kunna se ett samband mellan tidigare arbetserfarenhet på socialförvaltning, och mellan den typ av relation som kuratorerna uppger sig ha till socialtjänsten, genom att de som har denna erfarenhet både känner en inre säkerhet gällande lagstiftningsfrågor och har god kännedom om socialtjänstens arbetsmetoder och utbud av stödinsatser. Man har från kommunens sida i och för sig försökt åtgärda glappet mellan socialtjänsten och de kuratorer som inte har tidigare arbetserfarenhet därifrån, genom att arrangera gemensamma möten i syfte att utveckla gemensamma riktlinjer gällande t.ex. anmälningsrutiner. Alla kuratorerna uppfattar samarbetet med socialtjänsten som värdefullt, och flera hänvisar till den gemensamma handlingsplan som gjorts tillsammans med socialtjänsten som tar upp att kuratorn skall få upplysningar om en utredning har öppnats eller inte och menar att de själva inte drar sig för att ringa för att höra med socialtjänsten om en utredning har öppnats eller inte om det drar ut på tiden. Frustration finns dock över den långa utredningstiden, och en återkommande åsikt hos så gott som alla kuratorerna, är att socialtjänsten brister i sin återkoppling till skolorna, t.ex. genom att socialtjänsten inte tillräckligt mycket använder sig av skolan som en resurs. Några kuratorer upplever även att socialtjänsten kan kräva att de ska samla mer information, innan de lämnar in en anmälan, samt att det ibland finns olika åsikter ifall att ett specifikt problem hos en enskild elev skall ses som ett skolproblem eller inte. Detta är en tendens som tydligt bekräftas av tidigare

forskning på området, bl.a. av Sundell, och kan väl till stor del grundas i tidsbrist, men också givetvis i olika organisationskulturer och förväntningar samarbetsparterna emellan.

6. Analys av empiri utifrån professionsteori

Kuratorerna i vår undersökning, kan utifrån vår teoretiska genomgång betecknas som tillhörande en semiprofession. Detta framkommer tydligt i kuratorernas resonemang, genom att flera av dem menar att de bokstavligen nästan får slåss för sin profession, framför allt i relationen till uppdelningen av skolsköterskans och kuratorns arbetsuppgifter. Det framförs t.ex. åsikter om att skolsköterskan inte är kompetent att ha samtal med barnen, utan att det istället är kuratorns uppgift, då kuratorn har utbildning i specifikt psykosociala frågor. Detta tolkar vi som ett uttryck av strategin utdefiniering, genom att vissa kuratorer menar sig inneha den nödvändiga kompetensen gällande vissa arbetsuppgifter, såsom strategier hur man lägger upp samtal med barn, uttryckligen för att de genom sin utbildning och tidigare arbetserfarenhet innehar den nödvändiga kunskapen och bakgrunden för detta. Ett annat argument för kuratorernas lämplighet framför skolsköterskans, utgörs enligt dessa kuratorer av att de har god insyn dels i sociallagstiftningen, dels i vilka insatser socialtjänsten har möjlighet att erbjuda barnen.

Vi kan å andra sidan se tendenser till inkräktning genom att kuratorerna försöker ta sig in på ett område, som traditionellt sett hört till skolsköterskans territorium. Hennes yrkesroll är betydligt äldre än kuratorns, och hennes arbetsuppgifter, inklusive ”uppföljande samtal” finns reglerade i skollagen. Vi uppfattar det som att uppdelningen kring vad som ska räknas som kuratorns respektive skolsköterskans ansvarsområden, kan variera från skola till skola, detta på grund av att samarbetet och kommunikationen dessa emellan kan se så olika ut. Genom att detta är så otydligt formulerat i lag och riktlinjer, så är det mycket upp till de enskilda individerna. Både kuratorn och skolsköterskan har som tjänstemän ett relativt brett eget handlingsutrymme i olika frågor.

Därmed kommer vi in på den tredje strategin, nämligen alliansbildning. Vi upplever att samarbetet och arbetsuppdelningen mellan kuratorerna och skolsköterskorna övervägande utförs inom ramen av allianser. Med allians menar vi i detta fall inte enbart en strategi för att nå strategiska fördelar för den egna yrkesgruppen, utan också en allians som är skapad utifrån tanken om barnets bästa. Vi upplever inte relationerna mellan den absoluta majoriteten av

kuratorerna och skolsköterskorna som präglade av någon typ av konkurrens eller statustänkande, utan snarast att de tillsammans söker fram lämpligast möjliga samverkansformer utifrån ett gemensamt ställningstagande kring vad som är bäst för det enskilda barnet.

7. Slutdiskussion

Vi kommer att avsluta denna uppsats genom att först ge en kort sammanfattning av syfte, frågeställningar och resultat, för att sedan föra en diskussion kring några intressanta aspekter som vi reagerat på under uppsatsprocessen.

7.1 Sammanfattning

Vårt syfte med denna uppsats var att undersöka hur skolkuratoren samarbetar med övrig personal i skolan, gällande barn som far illa samt hur skolan tillämpar anmälningsskyldigheten. I fokus var främst frågan kring samverkan, både mellan skolpersonal samt mellan skola och socialtjänst. Vi ville också identifiera några av de svårigheter och dilemman som kunde uppstå i samband med tillämpningen av anmälningsskyldigheten.

Vi kan konstatera att det föreligger ett utvecklat samarbete på flera organisationsnivåer på vår undersökningsort, t.ex. mellan de olika skolkuratorerna, mellan olika yrkesgrupper inom skolan samt mellan skola och socialtjänst, då främst familjeenheten och barn- och ungdomsgruppen. Man har utvecklat olika strategier för att hantera frågor som t.ex. sekretess, och majoriteten av skolkuratorerna menar att detta fungerar tämligen bra. Därför ser man inte sekretessen som något större praktiskt hinder i det konkreta arbetet. Ett fåtal kuratorer uppger dock att det vore önskvärt med en striktare arbetsuppgiftsfördelning mellan kurator och skolsköterska, utgående från kompetensområde, framför allt när det handlar om samtal med barn. Gällande själva ansvaret för anmälan, så betonar kuratorerna att det sällan ligger på dem som enskilda individer, utan att det är en fråga som hanteras av hela elevvårdsteamet. Det finns dessutom en kommunal handlingsplan som tar upp frågan kring anmälningar, hur de enskilda tjänstemännen skall agera samt vilket stöd de har rätt till. Större delen av kuratorerna upplever att de får det stöd de behöver genom sina kontakter med rektor och övrigt elevvårdsteam. Det finns dock ett par kuratorer som känner sig sakna detta stöd på vissa punkter. Vad gäller samarbetet med socialtjänsten så fungerar det bra på ett rent teoretiskt plan, dels genom att det på alla skolor förekommer regelbundna möten med representanter för

socialtjänsten, dels genom att man har utvecklat klara riktlinjer för t.ex. återkoppling och uppföljning av anmälningar, och genom att man från vissa skolor samarbetar väldigt tätt med socialtjänsten gällande vissa elever. Kuratorerna uppger dock att återkopplingen inte alltid fungerar i praktiken, dessutom upplever en stor del av dem att socialtjänsten utnyttjar skolan för lite som resurs i utredningarna, trots att skolan är uppgiftsskyldig. Det förekom även att kurator och socialtjänsten inte alltid var överens om det fanns grund för att lämna in en anmälan och därmed inleda en utredning eller inte. Några av kuratorerna upplevde det som att man från socialtjänstens sida ibland krävde att kuratorerna skulle fortsätta samla information kring barnet. Kuratorerna ställer sig då frågan var gränsen egentligen går mellan deras och socialtjänstens ansvar, genom att de ibland upplever det som att det inte räcker för socialtjänsten att de förmedlar en misstanke, utan att det krävs en längre redogörelse, närmast en mindre utredning för att det enligt socialtjänsten skall finnas något att ta på

7.2 Diskussion

Det vi har kommit att förvåna oss över under denna undersökning var den stora omfattningen av samarbetet kring utsatta barn och familjer på olika nivåer i vår undersökningskommun. Det handlar inte bara om ett samarbete ”på papper” utan man har regelbundna möten mellan olika yrkesgrupper. Detta ser vi som mycket viktigt, dels för att man som enskild tjänsteman därigenom får ett mer omfattande professionellt kontaktnät, dels för att de olika tjänstemännen genom dessa personliga möten lär känna varandra vilket kan leda till lägre barriärer vid fortsatta kontakter. Vi håller inte med Mallander (1998) om att samverkan så gott som alltid är fött att misslyckas, utan det handlar istället om att uppfylla en del nödvändiga förutsättningar för att det rent praktiskt ska fungera, t.ex. genom att samarbetet är ordentligt förankrat på alla nivåer i kommunen. Vi kan inte heller undgå att spekulera kring ifall bakgrunden till detta omfattande samarbete består i att kommunen ifråga är rätt så socialt belastad. Omfattningen av psykosociala problem hos en stor del av barnfamiljerna gör det svårare för ansvariga yrkesgrupper att strikt hålla hårt på sitt eget revir, helt enkelt eftersom detta inte fungerar. Tyngden och mängden av problem tvingar fram nya lösningar, nya samarbetsorgan och nya teambildningar. Detta är även åsikten bland de kuratorer vi talat med. Samtidigt vet vi i och för sig inte hur det ser ut i andra kommuner, men detta är vår bild av det hela.

Om man skall nämna något om professionsfrågan, så är samarbetet mellan kuratorerna och andra socionomer på socialförvaltningen övervägande gott. Vi kan trots detta se en större

trygghet i detta samarbete, och en större förståelse för eventuella brister i samarbetet, främst gällande bristande återkoppling, hos de kuratorer som tidigare har erfarenhet av att ha arbetat på socialförvaltning. Avsaknad av tidigare erfarenheter av att arbeta inom socialtjänsten påverkar dock inte kuratorernas upplevelser av att vara trygga i sin yrkesroll i övrigt. Vad gäller samarbetet mellan kuratorerna och andra professioner inom skolan, främst skolsköterskan, så finns det olika åsikter i frågan bland de kuratorer vi talat med. Intressant nog tycks det som att sekretessfrågan inte utgör något större problem i praktiken (undantagsvis på en skola, där det är stora problem och samarbete helt saknas pga. skolsköterskans deltagande på ett informationstillfälle om sekretess då hon uppmanats att hålla hårt på sin sekretess i förhållande till andra professioner på skolan, inklusive hela elevvården). Denna situation symboliserar egentligen på ett bra sätt den inneboende motsättningen inom sekretesslagstiftningen, nämligen var går gränsen mellan att skydda det enskilda barnet och dess integritet, och mellan att samtidigt arbeta för barnets bästa? Majoriteten av kuratorerna menar dock att de tillsammans med skolsköterskorna på sina skolor har hittat en lämplig mellanväg, genom att hänsynen till det enskilda barnet och dess situation alltid styr handlandet, och vilken information som förmedlas mellan parterna. Det upplever vi också personligen som det mest förnuftiga förhållningssättet.

Det finns dock skiljelinjer mellan vissa kuratorer och skolsköterskor om vem som har det övergripande ansvaret för vissa arbetsuppgifter, då främst att ha hand om samtal med barn. Detta ser vi som en typisk kollision mellan två professioner, av vilka en (skolsköterskan) har en lång, i skollagen reglerad tradition och väletablerad position på skolan, medan den andra (kuratorn) är en i sammanhanget relativt ny yrkesgrupp inom skolan, med oklart definierade arbetsuppgifter och utan stöd i skollagen för att denna profession skall finnas på skolan. Här ser vi ett bekymmer, relaterat till vad som är bäst för det enskilda barnet. För det första skall barnet ifråga inte behöva kastas fram och tillbaka mellan två olika yrkespersoner och berätta samma sak gång på gång. För det andra, så väljer kanske barnet själv medvetet att gå till den yrkesperson som han eller hon känner störst förtroende för, oberoende av vad det gäller. För det tredje, var drar man egentligen gränsen mellan psykosociala och psykosomatiska problem? Med erfarenheter från vår egen skoltid, vet vi att det ofta var lättare att gå till skolsköterskan än till kuratorn eller psykologen, oavsett vad det gällde, det senare existerade överhuvudtaget inte som alternativ eftersom det sågs som så genant. Här står vi inför ett dilemma. Å andra sidan så har antagligen kuratorn genom sin utbildning och sin ofta långa arbetserfarenhet större kunskap kring t.ex. samtalsstrategier med utsatta barn. Därför är det

oerhört viktigt att det finns en förtroendefull relation, utan prestige, mellan skolsköterska och kurator, så att skolsköterskan skall kunna bolla över barn till kurator, eller vice versa, ifall hon märker att hennes kunskaper helt enkelt inte räcker till. Det känns viktigt att påpeka att det också i denna kommun, saknas klart uttryckta riktlinjer för hur arbetsuppgifterna kurator och skolsköterska emellan ska fördelas, det är därför av så stor vikt att dessa själva utvecklar välfungerande strategier till förmån för barnet.

Något som också upplevs som viktigt av kuratorerna, är att de känner att de har stöd i själva anmälningsförfarandet, genom att rektor ytterst står för anmälan som representant för elevvårdsteamet. Detta för att kuratorn inte ensam skall behöva ta ansvar för denna handling, och för de konflikter som kan uppstå med föräldrarna. Detta står också klart uttryckt i kommunens handlingsplan. I de få fall detta inte fungerar, har vi upplevt att kuratorerna känner obehag och upplever sig som begränsade i sitt arbete. Att kunna få stöd av rektor och resten av elevvårdsteamet upplevs som särskilt betydelsefullt, eftersom kuratorn är ensam i sin profession på skolan. Vi ser det som a och o för en verkande elevvård att det finns ett fungerande elevvårdsteam, och framför allt att kuratorn känner att hon kan vända sig till sin rektor vid behov, genom att det ytterst han som är ansvarig för hela skolverksamheten.

8. Referenser

8.1 Tryckta källor

Danermark, Berth & Kullberg, Christian (1999) *Samverkan, välfärdsstatens nya arbetsform*. Lund: Studentlitteratur

Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken*. Lund: Studentlitteratur

Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur

Hindberg, Barbro (2001) *När omsorgen sviktar. Om barns utsatthet och samhällets ansvar*. Stockholm: Rädda Barnens Förlag. Andra reviderade upplagan

Johnsson, Lisbeth & Lindgren, Hans (1999) "Yrkesroll och professionalitet" i Bernler, Gunnar & Cajvert, Lilja m.fl. (red) : *Psykosocialt arbete. Idéer och metoder*. Stockholm: Natur och Kultur

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur. Andra upplagan

Kåhl, Ingela (1995) *Socialarbetarkåren – den lindansande professionen*. Lund: Bokbox Förlag. Scandinavian Studies in the Sociology of Law, Volume IV

Lagerberg, Dagmar (1998) *Barn som far illa – ett dilemma för barnhälsovården?* Uppsala: Akademiska Barnsjukhuset, Barnhälsovården

Lundström, Tommy & Sunesson, Sune (2000) "Socialt arbete utförs i organisationer" i Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red): *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur

Mallander, Ove (1998) "Samverkan" i Denvall, Verner & Jacobson, Tord (red): *Vardagsbegrepp i socialt arbete. Ideologi, teori och praktik*. Stockholm: Norstedts Juridik AB

Norström, Carl (1999) *Sekretess i skola och förskola*. Stockholm: Gothia

Norström, Carl & Thunved, Anders (2004) *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2004*. Stockholm: Norstedts Juridik AB. Sjuttonde upplagan

Olsson, Staffan (2001) *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur

Selander, Staffan (1989) "Förvetenskapligande och professionaliseringsstrategier" i Selander, Staffan (red): *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap. Professionaliseringens sociala grund*. Lund: Studentlitteratur

SFS 1980:620 *Socialtjänstlag*

SFS 1985:1100 *Skollag*

SFS 2001:453 *Socialtjänstlag*

SOSFS 2003:16 *Socialstyrelsens allmänna råd om anmälan om missförhållanden enligt 14 kapitlet 1 § SoL (SFS 2001:453)*

Socialstyrelsen (1998) *Anmälan, utredning, insats. Individ- och familjeomsorgens arbete med barn*. Stockholm: SoS-rapport 1998:4

Socialstyrelsen (1999) *Ändringar i socialtjänstlagen som rör barn och unga. Erfarenheter från de första 18 månaderna*. Stockholm: Socialstyrelsen följer upp och utvärderar, 1999:2

SOU 1994:139 *Ny socialtjänstlag*. Huvudbetänkande av Socialtjänstkommittén. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer

SOU 1998:31 *Det gäller livet. Stöd och vård till barn och ungdomar med psykiska problem*. Slutbetänkande av Barnpsykiatrikommittén. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer

SOU 2000:19 *Från dubbla spår till Elevhälsa – i en skola som främjar lust att lära, hälsa och utveckling*. Slutbetänkande av Elevvårdsutredningen. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer

SOU 2001:72 *Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda*. Slutbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer

SOU 2002:121 *Skollag för kvalitet och likvärdighet*. Betänkande av 1999 års skollagskommitté. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer

Starrin, Bengt & Renck, Barbro (1996) "Den kvalitativa intervjun" i Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red): *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur

Sundell, Knut & Colbiörnsen, Maria (1996) *Hand i hand. Samhällets stöd och hjälp till elever med psykosociala behov*. Stockholms socialtjänsts Forsknings- och Utvecklingsbyrå FoU-rapport 1996:14

Sundell, Knut & Flodin, Birgit (1997) *Att samverka kring barn i riskzonen. Ett mullvadsarbete som tar tid. Utvärdering av samverkan i 19 kommuner*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet

Sundell, Knut & Lundström, Ulla m.fl. (1992) *Se till mig som liten är. En undersökning av socialtjänstens samverkan kring utsatta förskolebarn*. Stockholms socialtjänsts Forsknings- och Utvecklingsbyrå FoU-rapport 1992:9

9. Bilaga

9.1 Intervjuguide

- Hur uppfattar du begreppet barn som far illa?
- Vem på skolan uppmärksammar de fall då elever misstänks fara illa, läraren, kuratorn, skolsköterskan, rastvakter eller eleven själv?
- Existerar det någon typ av samarbete mellan kurator och annan skolpersonal i sociala frågor?
- Finns det något konkret samarbete mellan kurator och skolsköterska eller utgör sekretessen ett hinder?
- Hur går kuratorn tillväga för att ta reda på information som kan vara tillräcklig för en anmälan då ett barn far illa?
- När anser kuratorn det vara befogat att anmäla?
- Kan den enskilda kuratorn i sin myndighetsutövning för stöd och tillräcklig kunskap och information utifrån lag och riktlinjer?
- Vilka eventuella fördelar / nackdelar ser kuratorn med anmälningsplikten?
- Hur ser anställningsförhållandena ut för kuratorn – är denne anställd av skolan eller av socialtjänsten?
- Finns det något utvecklat samarbete med socialtjänsten?
- Vem är ansvarig för att genomföra själva anmälan? Fattar den enskilde kuratorn själv beslutet om att anmäla eller förs diskussion med kollegor/chefer innan beslutet fattas? Inom vilken tidsram sker detta?
- Hur ser anmälningsnivån ut mellan låg- och mellanstadium och högstadium? Skiljer sig problematiken? Hur många anmälningar har gjorts det senaste året?
- Vilka dilemman kan man ställas inför, vad brukar hända efter en anmälan?